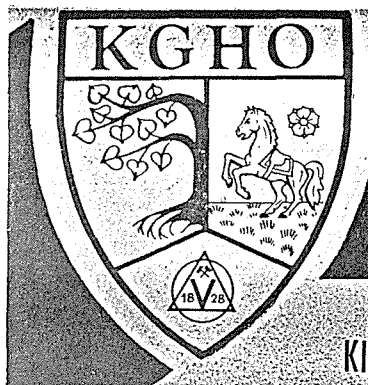
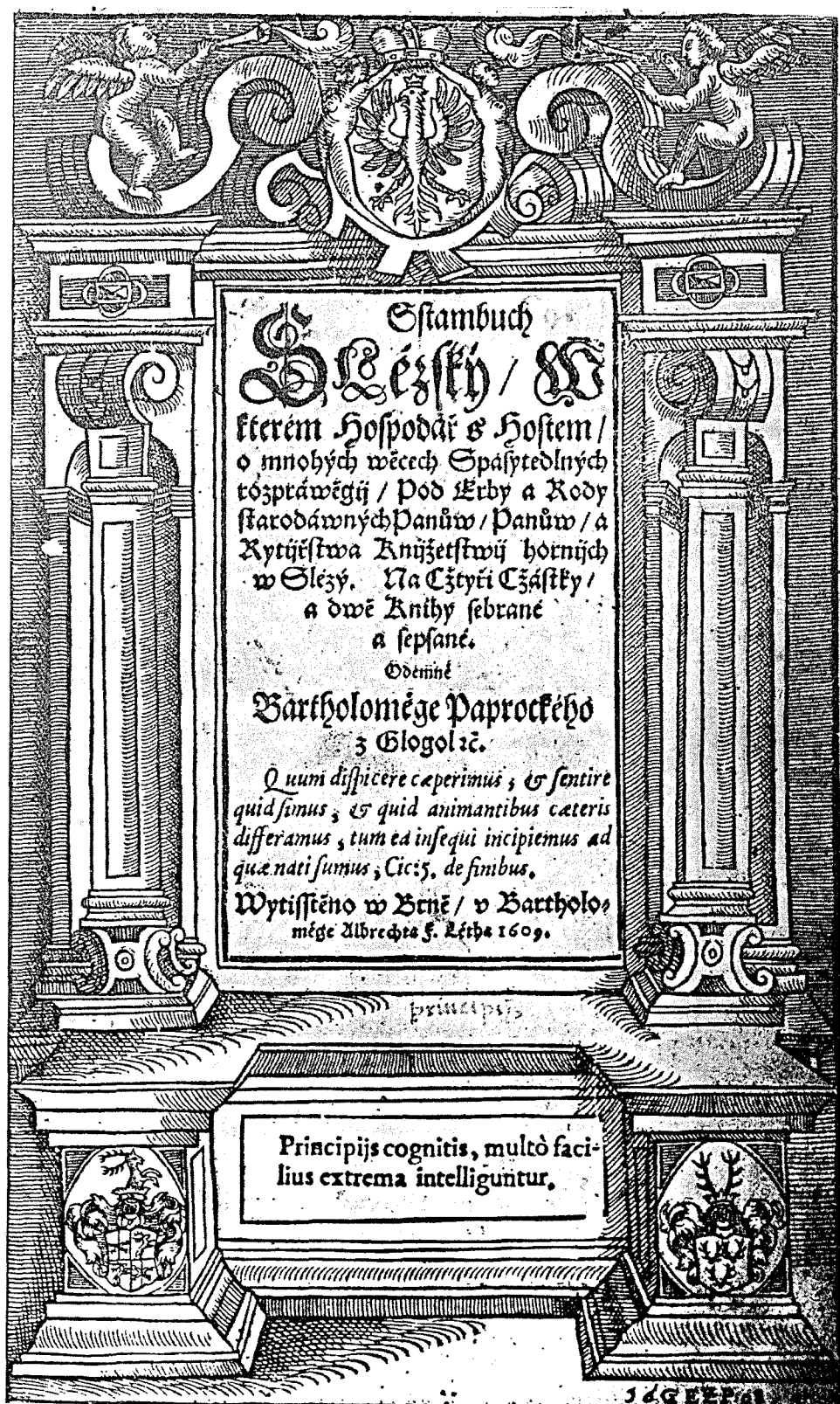




ZPRAVODAJ

Klub genealogů a heraldiků Ostrava při Domu kultury pracujících VŽSKG



ROČNÍK V.

OBSAH:

Jan Skutil: Štambuch slézský Bartoloměje Paprockého z Hlohol	47
Vladimír Rolinc: Omyly v rektifikačních aktech 1749 a objektivní zhodnocení stavu spolehlivosti těchto dokladů pro praktickou genealogii a topografii	52
Vladimír Markl: Vznik a vývoj tovární značky VŽ	56
Erich Šefčík: Vzpomínka na Emericha Němce	63
Karel Müller: Pozůstalost Josefa Pilnáčka ve Státním oblastním archivu v Opavě	64
Významné osobnosti ve světle matričních zápisů	65
Do Vaší knihovny	66



ZPRÁVODAJ vydává Klub genealogů a heraldiků Ostrava při DKP Vítkovic. Uzávěrka čísla 3 V. ročníku byla 1983. Za původnost a obsah článků ručí autoři. Veškeré články, drcbné příspěvky a jinou korespondenci zasílejte laskavě na adresu: KGHO, pošt. schr. 217, 729 17 Ostrava 1. Schváleno k tisku odborem kultury NVO pod čj. 75/81, ze dne 8. 7. 1983.

Na titulní straně: Titulní strana Štambuchu slézského (k článku J. Skutíla)

Na zadní straně obálky: Litinový odlitek rodového znaku Rothschildů (k článku V. Markla)

Tisk: Městský podnik služeb, Frýdek-Místek, závod 4 Vratimov

číslo zakázky 4685

Štambuch slézský Bartoloměje Paprockého z Hlohól

Bartoloměj Paprocký z Hlohól a z Paprocké Vůle (nar. asi v letech 1555–1560, zemř. 27. 12. 1614 ve Lvově), jehož rozsáhlé slovesné dílo patří jak do literatury polské, tak i české, je bezesporu jedním z významných představitelů heraldiky a genealogie polské a také zřejmě i vlastním zakladatelem těchto dvou disciplín v písemnictví českém¹⁾. Věnovala-li se zasloužená pozornost knize Gerby rycerstwa polskiego na pięcióro Xiąg rozdzielone (Krakov 1584), stejně tak jako jeho Zrcadlo slavného markrabství moravského, v kterémž jeden každý stav dávnost, vzácnost i povinnost svou uhlédá (Olomouc 1593) i Diadochu, id est successio jinak Posloupnost knížat a králův českých, biskupův i arcibiskupův pražských, a všech tří stavův slavného království českého, to jest panského, rytířského a městského, krátce sebraná a vydaná (1602), stejně tak jako Nové kratochvíli, s kterouž tři bohyně, totiž Juno, Pallas a Venus, na svět přišly (1597), dílo týkající se slezské genealogie a heraldiky, totiž Štambuch slézský, dodnes po zásluze oceněno nebylo.

Jan Jakubec²⁾ a jiní jej sice správně považovali za třetí velké dílo Paprockého z oboru české heraldiky, ale Karel Krejčí³⁾ ve své cenné monografii, která dosud zůstává nejlepším rozbořem celého velmi rozvětveného díla Paprockého, tuto charakteristiku má za nesprávnou, neboť prý „obsahově i formálně podřadnou částku díla považuje za součást hlavní“⁴⁾. Podle něho „Štambuch slézský není heraldikou a naprosto jej nelze srovnávat s takovými díly jako byly Herby, Zrcadlo nebo Diadoch“⁵⁾. Avšak ani tento názor našeho nejpřednějšího polonisty nelze plně akceptovat, i když autor tohoto soudu má pravdu v tom, že sledované dílo Paprockého je skutečně sbírka náboženských traktátů, z nichž každý je vždy dedikován jednomu ze šlechticů slezských; ke článku je připojen jeho rodový erb s oslavnou básní a se stručnou panegyrickou dedikací, zmiňující se též o slavných činech jeho předků.

Karel Krejčí má skutečně pravdu i v tom, že za heraldická v tomto smyslu bychom mohli považovat i mnohá jiná díla Paprockého, protože téměř ve všech, v tom rozsahu jako ve Štambuchu slézském, se vyskytují i rodopisné vývody, a to zejména ve všech předmluvách k nim. V některých, např. ve zmíněné již Nové kratochvíli, jsou dokonce značně obsírnější než ve Štambuchu. Rozhodně bych se neztotožnil s Krejčím názorem, že heraldický charakter díla byl autorem, tj. Paprockým, vyzdvižen jen z důvodů oportunních, aby pro svou práci našel podporu bohatých státních hodnostářů.⁶⁾

Máme zato, že právě toto dílo Paprockého je vnitřně podvojně a stylisticky formálně dokonale skloubené v jeden zvláštní útvar, jak to autor přesně naznačuje v názvu celého, snad svého nejrozsáhlejšího díla vůbec: „Štambuch slézský, v kterém hospodář s hostem o mnohých věcech spasitelných rozprávějí, pod erby a rody starodávných pánův, a rytířstva knížetství horních v Slézi. Na čtyři částky a dvě knihy sebrané a sepsané ode mně Bartoloměje Paprockého z Hlohól. Vytisťeno v Brně u Bartoloměje Albrechta. Léta 1609“. Titul díla

přívlastkovou vedlejší větou vysvětluje hlavní poslání obsahu, kdežto jmenným podmětem ukazuje na formální ráz a současně na druhý obsah. Pojem štambuch, převzatý ze soudobé německé genealogie, naznačuje, že jde o knihu rodopisnou, kterou skutečně toto dílo je; stejně tak jako vedlejší větný člen, příslovečné určení místa ve vedlejší přívlastkové větě, tj. „pod erby a rody starodávných pánův a rytířstva knížetství horních v Slézi“ nasvědčuje, že půjde i o práci heraldickou. Při souborné analýze Paprockého Štambuchu musíme nutně dojít k závěru, že obsah tohoto díla se skutečně plně kryje s jeho rozsáhlým názvem — titulem. Rámec Paprockého knihy i všechny její výtvarné doplňky, jejichž autory i rytce neznáme, zůstává skutečně genealogický a heraldický. Je produktem své doby — 16. a 17. stol., jež si volila analogické rámcování i jiných děl, připomeňme obdobné práce Vavřince Benedikta Nudožerského, předního českého gramatika předbřlohorské doby⁷⁾ nebo dílo Václava Budovce z Budova⁸⁾, práce Veleslavínovy⁹⁾ nebo J. V. Andreae¹⁰⁾, jež stály předlohou Komenského Labyrintu světa, či dokonce Labyrint světa sám, jedno z nejzávažnějších děl starší české literatury vůbec, vzniklé v r. 1623.

Z uvedených formálních i obsahových zřetelů chápeme Paprockého Štambuch jako podvojnou skladbu, jednak genealogicko-heraldickou, jednak nábožensko-populárně poučnou, tj. za soubor traktátů, kterým právě heraldický a genealogický rámec měl usnadnit lepší přijetí a konkrétnější aplikaci v daném šlechtickém prostředí předbřlohorské doby, stejně tak jako zábavnější i zajímavější skloubení historické látky s populárně pojímanou filozofií potridentského katolicismu. Štambuch slézský je snad skutečně vyvrcholením Paprockého činnosti v posledních, ještě moravských, letech jeho bouřlivého života před návratem do vlasti. Paprockého traktáty náramně připomínají svou formou zábavných hovorů o všeobecných věcech praktického denního života laická náboženská poučení známá v Čechách již v předhusitské době z díla Tomáše Štítného ze Štítného (nar. asi 1331, zemř. 1401),¹¹⁾ zejména z jeho Řečí besedních a z Knížek šesterých o obecných věcech křesťanských ze sedmdesátých let 14. stol., a také z děl Husových, především z jeho Dcerky, stejně tak jako z mnohých traktátů Chelčického, i když tu šlo ideologicky o zcela jiný, vlastně opačný přístup.

Celý Paprockého Štambuch slézský je věnován Janu Kryštofovi Pruskovskému z Pruskova, hejtmanu knížectví opolského a ratibořského,¹²⁾ jemuž si v dedikaci přímo autor stěžuje na náboženské bludy, které podvracejí církevní řády, a jak Karel Krejčí dodává,¹³⁾ Paprocký se chce zúčastnit boje za jejich vykořenění.

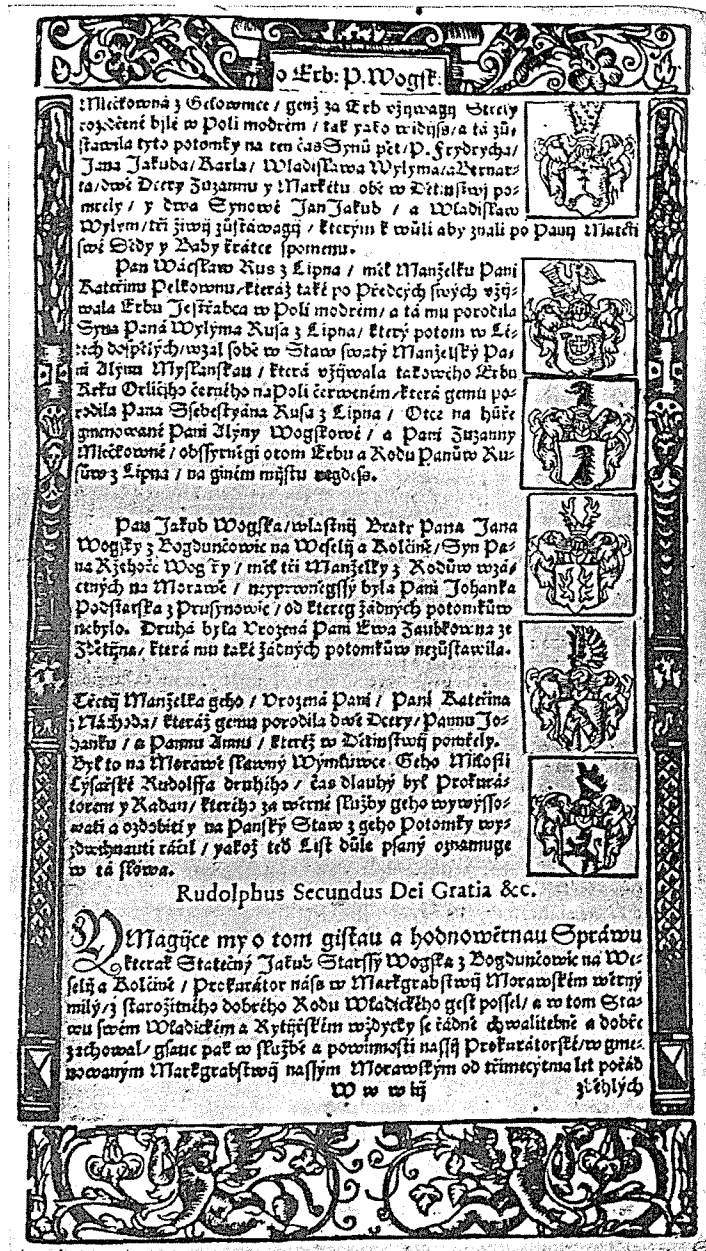
Jednotlivé kapitoly zvané Rozmlouvání, jež jsou skládány ve formě dialogu, předvádějí, jak přichází host do domu nejrozumnějších slezských šlechticů, kteří jej pohostinně přijímají, ukazují mu přibýtek a chlubí se novými malbami, jejichž smyslu nerozumí. A zde onen pohotově poznává, jak podtrhuje Karel Krejčí,¹⁴⁾ že tu jsou alegorické bytosti dvou hlavních průvodkyň lidského života, které slují Virtus (Ctnost) a Voluptas (Rzczoš).

Zde se nám nabízí možnost příměru s později vzniklým a světově známým dílem Komenského — Labyrintem světa, který byl napsán v Klopotech u Brandýsa nad Orlicí a byl dedikován někdejšímu držiteli tohoto panství Karlu staršímu ze Žerotína (1564–1636).

Komenský zvolil pro svého Poutníka, autostylizované postavy, jedné z nejznámějších ve starší české literatuře vůbec, rovněž dva průvodce, a to Všudybuda a Mámení. Naskytá se otázka, neznal-li učitel národů rovněž toto dílo Paprockého a neakomodoval-li ony postavy Paprockého Diadochu pro svoje literární záměry, když již bylo poukázáno i na to, že snad znal i o rok mladší knihu Václava Portia Vodňanského Duchovní město jménem Rozkoš duše (1610) a formálně i ideově ztvárnil dvě díla J. V. Andreae, totiž Peregrini in patria errores (1618) a Civis Christianus sive Peregrini quondam in errantibus restitutiones et De Christiani Cosmoxeni geniture iudi-



Rozmlouvání Hospodáře s Hostem... pod erbem... Besův z Kolna...



Pojednání o rodu Vojsků z Bogdunčovic

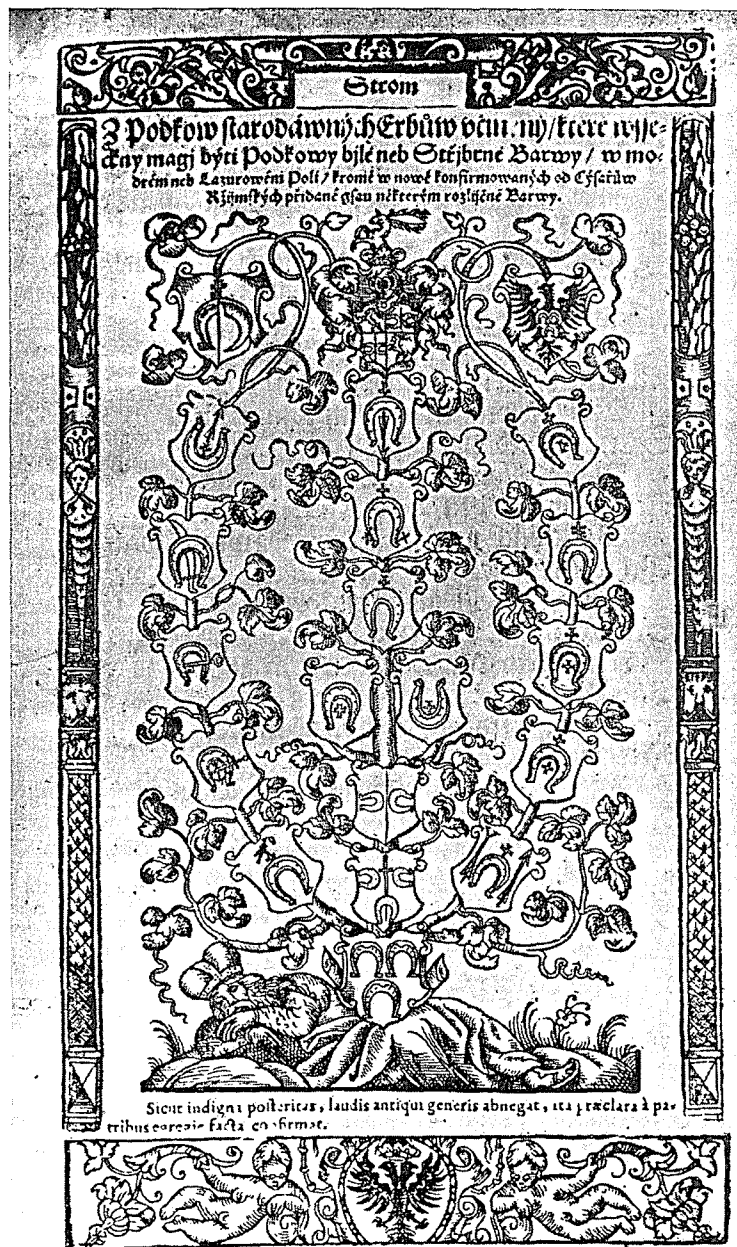
cium (1619),¹⁵ zcela jistě pak výraznou práci Theatrum mundi minoris Nathanaela Vodňanského z Uračova (1605). Bylo by velmi zajímavé hlouběji se nad touto otázkou zamyslet; Komenskému, který sám zpracoval starožitnosti moravské, bohužel nedochované, nemuselo být dílo zabývající se jednou z disciplín moravské a slezské vlastivědy neznámé. Toto zjištění by bylo tím zajímavější, že u obou děl, jak u Štambuchu slézskeho; tak u Komenského Labyrintu, by šlo o zásadní koncepční i ideografický rozdíl mezi Paprockého Hostem a Komenského Poutníkem. Paprocký připomíná spíše myšlení středověké, kdežto Komenský renesanční a barokní: přichází-li Komenského Poutník zvidat, Paprockého Host chce poučovat.¹⁶ V jeho traktátech, tvořících Štambuch slézskeý, se rozvíjí rozmluva, kterou z uvedených paní — průvodkyň je třeba následovat, a ukáže se, že hospodář je v zásadě dobrý, ale byl sve-

den falešnými vykladači a odchýlil se od oficiálního církevního učení. Host je přesvědčen, že poučením o základních článcích víry jej přivede na správnou cestu. Z obsahu jednotlivých titulů dvaceti traktátů dedikovaných nejrozličnějším šlechticům je vidět, v čem toto poučování tkvělo. A právě na tomto poli je skloubena složka genealogicko-heraldická s nábožensko-populární v jeden ústrojný celek:

„V tom prvním listu nejprve hledej o všemohoucnosti Boha v trojici jediného pod erbem urozených p. pánův z Operštorfu o sedmi svátostech, totižto o křtu, o biřmování, o chvalitebném sakramentu, o pokání, o ostatním pomazání, o svěcení kněžském a o manželství“ — takto se nazývá první traktát; druhý „Pod erbem urozených p. panův Besův z Kolna a z Katovic o třech, o víře, naději a lásce, take o čtyřech ctnostech, jenž se nazývají Cardinales¹⁷⁾ a jmenují se takto: Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia.¹⁸⁾ Třetí traktát je věnován pánům z Pruskova a týká se třech skutků, kterými se člověk s bohem smiřuje, totiž postu, almužny a modlitby. Čtvrtý, věnovaný Šelihům z Ruchova, vykládá o sedmi darech ducha svatého a o osmi blahoslavenstvích, pátý je dedikován pánům z Žerovy a týká se dvanácti ovocí ducha svatého, šestý Czornberkům z Jalevic o milování boha a bližního, sedmý Vrbským z Vrbí o sedmi milosrdenstvích aj., osmý Rašicům o sedmi tělesných skutcích, devátý Buchtům o patero církevních příkázáních, desátý Laryšům o apoštolech, jedenáctý Vranským o biskupském úřadě, dvanáctý Odrvoľům o jiných kněžích, třináctý Kochtickým o mši svaté, čtrnáctý Metychům o svatém kříži, patnáctý Kozlovským z Kašic o andělech, šestnáctý Trachům o dobré vůli lidské, sedmnáctý Sieržanovským o církvi a o chrámech, osmnáctý Rejzvicům o hereticích, devatenáctý Přišovským o zpovědi a dvacátý Pačinským o tom, kterého hříchu jest třeba se vystříhat.

Paprockého traktáty mají velmi přesnou dataci a lokalizaci svého vzniku: prvých jedenáct bylo napsáno v Opoli v l. 1606—1607 (je důležité, že česky a nikoli snad polsky) v domě Jana Odrvoľe z Dolní Stradomě a na Urbanovicích, tři další v Brně v r. 1607, jeden v Ratiboři rovněž v r. 1607, následující čtyři v Brně v r. 1608 a poslední v Brně v r. 1609. Strom erbů nese dataci v Obřanech blíž města Brna na svobodném mlýně v r. 1609. Z podaného chronologického přehledu je vidět, že dílo vzniklo v rozmezí čtyř let, 1606—1609, na různých místech Slezska a Moravy.

Informací o obsahu jednotlivých kapitol jsme podali jednak přehled o rázu díla, jednak jsme vytypovali jména rodů, které se staly předmětem genealogického a heraldického zájmu Paprockého a dokázali jsme, že jeho práce skutečně heraldicko-genealogickou je. A právě tato složka zůstane živou pro naši historiografii. Paprocký pro ni skutečně užíval archivních dokladů, starších titulářů, provedl studium listin, znal mnohé dopisy a jiná akta, která se do dnešního dne nedochovala. V těchto výkadech, pocházejících z pramenné excerpce, je vlastní cena jeho díla, jež zůstane jeho trvalým odkazem slezské genealogii a heraldice. Navíc je třeba zdůraznit, že k výkladům týkajícím se šlechtických vývodů a erbů obyvatel a držitelů velkostatků v někdejších opolském a ratibořském knížectví horního Slezska neexistují mnohdy jiné informace než Paprockého, Sedláčkovy v Ottově slovníku navčném¹⁹⁾ nebo Pilnáčkovy v Rodech starého Slezska.²⁰⁾ Přitom Paproc-



Strom z podkov starodávných erbův

kého relace jsou daleko podrobnější než jiné. V tom nutno hledat pravou historickou cenu tohoto díla, jehož texty heraldicko-genealogické si vyžadují kritického vydání nebo aspoň edice analogické té, jaké se dostalo v roce 1941 jeho Zrcadlu a Diadochu,²¹⁾ nebo jakou v roce 1982 pořídil E. Petrů.

Foto: Bohumila Mandrllová

POZNÁMKY:

- 1) Srov. Karel Krejčí, Bartoloměj Paprocký z Hlohol a z Paprocké Vůle. Život — dílo — forma a jazyk, Praha 1946, 276 s. — o Štambuchu slézském zde na s. 188—191; Jan Skutil, Bartoloměj Paprocký z Hlohol a Paprocké Vůle, zakladatel genealogie v českých zemích, Heraldika, 1975 (r. 8), č. 4, s. 130—143; Bartoloměj Paprocký z Hlohol, Zrcadlo Čech a Moravy, vyd. Josef Polišenský, doslov Karel Krejčí, Praha 1941, 260 s.; Bartoloměj Paprocký z Hlohol, O válce turecké a jiné příběhy, Výbor z Diadochu, vyd. Eduard Petrů, Praha 1982, 481 s.

- 2) Jan Jakubec, Dějiny literatury české I, Praha 1929, s. 777—779.
- 3) Karel Krejčí, cit. dílo, s. 188.
- 4) Tamtéž.
- 5) Tamtéž.
- 6) Tamtéž.
- 7) Jan Jakubec, cit. dílo, s. 748—750.
- 8) Tamtéž, s. 785—787.
- 9) Milan Kopecký, Daniel Adam z Veleslavína, Praha 1962.
- 10) J. V. Novák, Labyrint světa a ráj srdce J. A. Komenského a jeho vzory, ČČM, 1895 (r. 69), s. 56—70, 190—211, 452—466; Dmitry Čiževsky, Comenius Labyrinth of the World, its Themes and their Sources, Harvard Slavic Studies 1, Cambridge 1953, s. 83—135.
- 11) Ottův slovník naučný nové doby, díl VI/2, Praha 1943, s. 873—876 — heslo Štítný (Fr. Ryšánek).
- 12) Podle výtisku brněnské univerzitní knihovny, sign. ST 3 — 15250 však soudím, že spis je věnován Fridrichovi z Oprštorfu a z Dubu a na Frýdštejně.
- 13) Karel Krejčí, cit. dílo, s. 188.
- 14) Tamtéž.
- 15) Viz poznámka 10.
- 16) Stanislav Souček, Dva praménky Labyrintu, Listy filologické, 1924 (r. 51), s. 271—280.
- 17) Základní (lat.). — Zde citujeme podle obsahu díla.
- 18) Předvídavost, Spravedlnost, Statečnost, Mírnost.
- 19) Ottův slovník naučný, díl I — XXVIII — hesla jednotlivých rodů.
- 20) Josef Pilnáček, Rody starého Slezska, díl I — IV, Illové u Prahy 1969—1972.
- 21) Bartoloměj Paprocký z Hlohov, cit. dílo v pozn. 1.

Ukázky ze Štambuchu sléžského

Rozmlouvání Hospodáře s Hostem o třech ctnostech z Písma svatého a o nejvyšších čtyřech ctnostech: pod erbem a titulem velmi starodávného rodu urozených pánův p. Besův z Kolna a z Katovic etc., svobodných pánův.

(kresba erbu)

Tomu věř, bratře, že pod těmi stromy,

Což v tom času jistě uznávámy,

Ctnost svatá ovoc rodila takový,

Kterého skutkův já krátkými slovy

Začíst nemohu: Na potomcích známe

I že to všecko co potřebí máme,

Vlídnost, upřímnost, jestliž zbírat budem.

Zouplna najdem při tým slavným soudem.

Předmluva

Urozenému pánu panu Janovi Besovi z Kolna a z Katovic etc., svobodnému pánu na Levíně, Příči a Strusicích, nejvyššímu soudnímu knížecství Opolského a Ratibořského, Jeho Milostí císařské radě etc. a urozenému pánu, panu Kašparovi Besovi na Kravaři etc., vlastnímu bratru Jeho Milostí pana soudího, urozenému pánu, panu Hendrychovi Besovi z Kolna a Katovic, na Surgostě a Nebí, pánům pánům mým milostivým.

Z chudého pokladu hojnější dar do rukou Vašich Milostí podán býti nemůže, milostiví páni, toliko upřímná chuť, jakožto od věrného služebníka, který netoliko ve zdejších utěšení, ale i také oněch věčných, na kterýchž velmi mnoho všem záleží, upřímně a opravdově Vaším Milostem přeje, a v tom Štambuchu vedlé pořádku a

místa Jeho Milosti na soudě zemském, erb i titul položiv, při té částce tohoto rozmlouvání, o třech ctnostech Písma svatého i o čtyřech nejvyšších podávám: Jakož podlé pořádku v těchto knihách Vaše Milost uhlídati ráčíte, v tom nic nepochybují, že Vaše Milost, jakožto páni moudří ne dar, ale upřímnou chuť sobě uvažujíc, ode mne milostivě přijíti ráčíte: jako páni a potomkové oněch velice vznešených a zasloužilých předkův, jenž pohanským knížatům a potom králům křesťanským i potomkům jejich a tím knížatstvům a krajinám zasloužilí byli, et fidem s. catholicam sobě oblubujíc, v těch všech ctnostech, své zalíbení nejvýše měli, skrze kteréžto u králův a knížat od mnoha set let v lásce jsou, k onomu nejvyššímu králi snadný přístup měli a obzvlášť pak pan

Adam Bes, rada knížete Boleslava, syna Vladislava knížete, jenž byl živ léta Páně 1311. Pana Stanimíra Besa z Grošovic, Víta Besa z Grošovic okolo léta Páně 1348, Adama Besa z Kujav a mnoho jiných, o kterých nenícky obšírněji zmínky činiti pro krátkost nechci, však připomenu pana Oto Besa, kanclíře knížete Kunráta, ten se psal z Rojov, a to léta Páně 1423. Nepřipomínám dědův V. M., kteří se dělili statky léta Páně 1493. Pana Adama a Jana, kteří vzali v podílu tyto zboží, totiž zámek Katovice, Vyšinku, Kavrun, Majnkošic, Blejhe, Tarnavic, Reslovic, Kolno, Stobravu a Ružnici s Rybníkem. Třetímu bratru, panu Mikuláši Besovi, zůstaly ty statky anebo zboží z té strany řeky Odry, totižto Losov, Rczentál, Šetšen a Bohahumšen, Syramenic v kraji Břeském, Benkovice v kraji Namyslovském, s horním i důlním právem i s příležitým příslušenstvím, anebo důchody k těm panstvím a dědinám; nepřipomínám zde jiných pánův Besův, jenž se psali na rozličných zámcích a statecích, ti při starodávném stavu rytířským zůstávají, i erbu toliko stromu samého užívají, jak se dříve doloží, o čemž všeckém obšírněji správu dám na prostranším místě, a při tomto času povolnou službu svou lásce Vaší Milosti i sám sebe oddávám.

Datum v Opolí v domě urozeného a statečného rytíře pana Jana Odrvolfa z Důlné Stradomě, Vaší Milostí službám volný Bartoloměj Paprocký z Glogol etc.

Rozmlouvání Hospodáře s Hostem o třech skutečích. nimiž se člověk zalíbujíc Pánu Bohu. Pod erbem a titulem Jejich Milostí pánův pánův z Pruskova etc.

(kresba erbu)

Tot směle pravím krátkými slovy,

Od mnoha set let té slavné podkovy,

Ne za jelenem tím prutkým běhají,

Ctnosti v rozličných krajinách hledají,

Z kterýchžto věz jistě a pamatuj slova,

Slavný a vzácný rod pánův z Pruskova

Na mnohé věky stvořitel z výsosti

Rozmáhat bude tu na té nízkosti.

Předmluva urozenému pánu, panu Janovi Pruskovskému, svobodnému pánu z Pruskova a na Pruskově, Chřelcích, Bělém, Sěmicích, Hradci a Bzenci, Jeho Císařské Milostí radě a komorníku etc., pánu mému milostivému, šťastného panování vřeluje:

Z starodávna opravdově to za obyčej měli vznešení muži, milostivý pane, že pánům možným, veliké dary

do rukou jejich oddávali, a tím jejich vyvešenosť, jak v lásce bží, tak v lásce vrchnosti zemské znamenajíc, ozdobovali, což i tento věk zachovává, i mně by se opravdově, jakožto nejmenšímu služebníku Vaší V., tak zachovati náleželo, toho dobře povědom jsouc, kterak Pán Bžh všemohoucí mladost V. V. mnohými a vzácnými dary nad mnoho jiných obdařiti ráčil



Nacházím též v té míře velikou stálost předkův Vaší Milosti, ačkoli bych mohl veš sáhnouti, než ušetřujíc krátkostí, začnu od velice vznešeného a při knížeti Přemyslovi Opavském a Ratibořském etc., nejpřednějšího senátora, pána pana Stanimíra, kastelána Ratibořského, kterýž léta Páně 1286 byl při tom i s jinými, když jmenované kníže Přemysl potvrzoval práv, anebo privilegií Ratibořským, jak se toho na jiném místě obšírněji a patrněji doloží. Potom od syna jeho, též Stanimíra anebo Stojmíra, nebo oni taková jména slovanská v onom starodávném věku, po předcích svých u veliké poctivosti a sobě za velmi slavné, et pro facto sancti, drželi, i křesťanmi jsouce, čas dlouhý, a odstoupiti od nich nechtěli, toho Stanimíra svědčí jeden list psaný, starý 1319, protože syn jeho Beldus skoupil byl od svých strejcův Bucivojenta a Ochelanta, / synův Otislavových, částky jejich, které v panství Pruskovském měli, o čemž list obšírněji oznamuje.

Léta potom 1336 Boleslav kníže, Beldovi Pruskovskému, kancléři svému, synu Beldovému z Pruskova, ohraničil panství Pruskovské, o tom také list dostatečně latinsky psaný oznamuje.

Potom léta 1357 Bolko kníže, oznamuje v listě svém, pana Mirsana z Pruskova, kterému Heinrich Kotulínský vesnici Prusec prodal. Item léta 1360 Vojtěcha knížete Opolského a Střeleckého list oznamuje posla z Pruskova, dvořenína. Potom Adama z Pruskova léta Páně 1390, pana Otu z Pruskova léta Páně 1406. A mnoho v každém věku mužův zasloužených knížatům i obci.

Až potom sotva již našich věkův nezasíhal vysocě muž vznešený, pan Jan Pruskovský, kanclíř nejvyšší knížetství Opolského a Ratibořského, ten zůstavil syna Jana, kterýž měl první manželku z rodu pánův Mochovských, kteréhož rodu vlastního plemeni nestálo, od ní byli dva synové, Jan i Valentin a dvě dcery: Barbora, daná v stav manželský urozenému pánu panu Arklebovi z Kunovic na Uherském Brodě. Druhá pannou umřela. Po smrti pak této své manželky, vzal sobě druhou z rodu pánův Cetrysův, starodávného, od kteréž zůstavil dvě dcery, Hedviku a Kláru. Panna Hedvika v stav

manželský dána panu Vojtěchovi Laryšovi, panna Klára panu Joachymovi Buchtovi na Odmuř. Synův také bylo pět. Pan Lukáš s císařem Karlem Pátým na vojně v Brabanci jest od Francouzův zabít a u města Antyho pochován. Pan Petr Pruskovský v Vídni zamordován, i tam pochován v kostele svatého Michala. Pan Hendrych Pruskovský v Uhřích s nepřáteli kříže svatého bojujíc, v rameno postřelený z kusu, v Komárně pochován. Pan Jakub Pruskovský v Praze na zámku v honbě na veselí pana Joáchyma Šlika, hraběte z Lokte, od jednoho Hišpana prostřelen. Pan Vincenc mladě umřel. Urozený pán, pan Jiří, svobodný pán, na Pruskově a na Starých Hradích, nejmilejší pan otec Vaší Milosti i Jeho Milosti pána, pana Oldřicha Desideriusa, komorníka i rady Jeho Milosti císaře a místodržícího štolmistrovství, pana z Pruskova a na Starých Hradích a Nové Bystřici a Otčích. Tohož pana Jiřího z Pruskova obšírněji neníčko připomenouti na tak malým místě nemohu. Však pana bratra Jeho Milosti pana Valentina, hejtmana Horního Hlohova, od první manželky připomenouti sluší, protože nám potomci jeho, velice vznešení a slavní páni, a zvláště vysocě urozený pán pan Jan z Pruskova a na Semicích, hejtman knížectví Opolského a Ratibořského, a pán pan Kačpar z Pruskova a na Hradci i Bzenci, Jeho milosti císařské rady, v dobré paměti zůstávají, jenž byli milovníky církve svaté velkými. sestr jejich neníčky nepřipomínám, kterých bylo pět, všechny v domy vzácné a starodávné rozdané byly. Však že jsem řeč začal o pořádku církve svaté, kteréž ony kvůli manželům svým odstoupily, o těch všech mužského pohlaví, jak jsem počal i skončil, netoliko pero mé, ale i andělí sami Páně toho mi pomohou, s kterými již bez pochyby v chvále krále / nebe i země odpočívají, o kteréž oni tělo (s nepřáteli kříže svatého), totiž o církve svatcu, krve své vylíti nelitovali, i v takové stálé víře, před majestát a trůn jeho, jako opravdově ovčičky se stavěli; hodnat by mi věc jistě byla, pro vzácné potomky V. M. tím způsobem všecku právu V. M. vysloviti, jako V. M. na dům Páně, i na to místo, kdež mnoho těl a kostí slavných předkův V. M. leží, láskaví býti ráčíte, a v něm chválu Páně rozmohajíc, hojného nákladu litovati V. M. neráčíte, to neníčky, abych se za pochlebníka někomu nezdál, opustiti musím, na prostranší plac s tím se pozdržím, a na tento čas milostivé lásce V. M. poníženě poručeného se činím.

Datum v Opolí v domě urozeného a statečného pana Jana Odrvolfa z Důlné Stradomě a na Urbanovicích léta Páně 1607.

Vaší Milosti mého milostivého pána k službám volný
Bartoloměj Paprocký z Glogol etc.

O p r a v a

Ve Zpravodaji KGHO č. 2/1983 na s. 36 došlo nedopatřením k chybnému označení ilustrací k článku Vladimíra Kejly „Willenbergerova výzdoba Paprockého Zrcadla“.

Spírávné řazení má být: Fol. 413b, Z9b, 65a. Fol. 107b, 123b.

Omyly v rektifikačních aktech 1749 a objektivní zhodnocení stavu spolehlivosti těchto dokladů pro praktickou genealogii a topografii

I. Úvod

Dnešní moderní genealogie se neomezuje na pouhou excerpci matrik. Současné využívání co nejširšího okruhu různých nematričních dokladů je i pro laické genealogy již dlouho běžnou samozřejmostí. Pomineme-li velmi cenné gruntovníce, pak jedním z nejužívanějších pramenů jsou a zůstanou berní katastry. Umožňují nám od roku 1656 v určitých časových intervalech získávat velmi cenný jmenný materiál, údaje o posloupnosti držby, poznatky o topografii obcí atd. Pro oblast bývalého markrabství moravského jsou materiály těchto finančních fondů soustředěny ve Státním oblastním archivu v Brně. Podrobně nás o nich informuje příručka Průvodce po Státním archivu v Brně (s. 307—338) a znalost těchto informací se dnes již považuje za určité nutné minimum každého genealoga, pracujícího v této oblasti. Běžně známý je při tom i fakt, že tyto moravské fondy neznají, například oproti českému království, berní ruly z počátku 18. století. To podstatně a negativně ovlivňuje bádání, neboť vzniklá mezera mezi II. lánovou visitací z let 1669—1679 a následnou rektifikací v roce 1749 je tím příliš velká — více než dvě generační období. O to větší pozornost musíme na Moravě věnovat oběma těmto existujícím pilířům tzv. genealogického mostu.

Prvořadou se stala otázka jejich spolehlivosti, neboť chyby v rekt. aktech zasahují i obor užité topografie a vedou k nesprávné lokalizaci objektů.

II. Kvalitativní hodnocení rektifikačních akt 1749.

Vycházíme ze závěrů, které ve zmíněném Průvodci po Státním archivu v Brně zaujal správce těchto fondů (s. 314—315). Dovídáme se, že tyto tzv. poddanské příznávací fase (Unterthänige Fassionstabellen) jsou prvotní základní materiály, které po vyhotovení měly být a také byly předloženy k následné revizi místním rektifikačním komisařům. „Ti podle své již zmíněné instrukce provedli namátkově kontrolu jejich údajů, hlavně pokud šlo o výměru a ocenění, srovnali je se zachovalými gruntovními knihami a urbáři a pak vyhotovili zvláštní nálezkové tabule (Befundstabelle) do nichž zapsali i poznámky, mající význam pro celkovou charakteristiku obce“. O něco dále v kapitole D 2 — Rektifikační akta 1667—1768 pak nacházíme další doplňující vysvětlení: „Poddanská příznávací fase z roku 1749; je to vázaná kniha vždy pro celé panství (u větších pro jeho část), seřazená podle vsí a v nich podle numeru possessorum, čili velikosti gruntů. Rubrikace je tištěná a obsahuje tyto údaje:

1. Jméno držitele v době druhé lánové visitace, přičemž tam, kde došlo k přeměření, jsou všichni staří držitelé shrnuti; **avšak i jinde je tento údaj uváděn velmi nepřesně** (podtrženo — V. R.) Dále souhrnný údaj

o výměře polí a vinic v době druhé lánové visitace bez ohledu na bonitu. Poté držebnostní číslo, které se pak udržuje ve všech katastrech až do josefinského. Nakonec **jméno nynějšího držitele, (někdy — jak je možno zjistit srovnáním s gruntovními knihami — rozdílného od skutečného držitele).**“ (podtrženo — V. R.).

Článek pak pokračuje popisem dalších rubrik, které však ve vztahu k naší studii nemají již zásadní význam. My zůstaneme u prvních čtyř sloupců rektifikačních akt 1749 a zejména u hodnocení jejich spolehlivosti.

Je to zdrcující hodnocení, neboť autoři Průvodce a priori označují za nespolehlivé právě ty rubriky, které mají pro praktického genealoga a topografa rozhodující význam. Pochybuje se nejen o držiteli z období II. lánové visitace 1669—1679, ale dokonce o současném držiteli v roce rektifikace, t. j. 1749. Tím se však automaticky zpochybňují i vazby mezi těmito pilíři a to vše se přímo dotýká i držebnostních čísel, které po určitých úpravách (v urb. fassích) nám zpětně plně nahrazují domovní čísla z roku 1771.

Průvodce vyšel před 28 lety a následně byly přece objeveny metody, které vnesly nové aspekty do problému stálosti příjmení (KIR — komplexní identifikační rozbor obcí) a podstatně byla propracována metoda užití pořadí jako možného vědeckého důkazu. Zákonitě se musely tyto nové progresivní prvky v metodice bádání dotknout i této problematiky. A skutečně, pořádek v znásození příjmení u jednoho a téhož fyzického držitele nám pomohl rehabilitovat údaj u držitele v roce 1749. Považujeme tento údaj za naprosto správný. Jen v ojedinělých případech se mohl písař zmylit, ale tyto chyby jsou naprosto vyjimečné a lehce odstranitelné prostým srovnáním s příslušnou rubrikou následných nálezových tabulí (Befundstabellen).

A jestli nám gruntovní knihy přesto v některých případech vetuší vazbu údajů mezi léty 1669—1679 a rokem 1749, pak nesprávný je údaj z období II. lánové visitace. Přesněji řečeno — **rektifikační komise v některých případech omylem uvedly do této rubriky jiného majitele, než tam byl ve skutečnosti.** Jsou to závažné a velmi zákeřné chyby, které velmi citelně znehodnotily tyto elaboráty v některých obcích a městech. Zákeřné proto, že kontrola výčtu majitelů na originálu II. lánové visitace ve srovnání se stejně datovanou rubrikou v elaborátech 1749 nevykazuje jmenně větších rozdílů, ba většinou je úplně shodná. Teprve kontrola s knihami prokázala chybné vazby, postihující řetězově větší či menší skupiny domů.

Např. u města Kelče je z 285 domů 22 % chybných vazeb, u města Hranice z 250 domů 35 % chybných vazeb. Prof. Klein avisuje podobnou situaci ve Vel. Bílovicích, dr. Hurt na jižní Moravě, ovšem konečný závěr bude možno učinit teprve po kontrolách, které u většiny obcí na Moravě budeme muset provést.

Zatím je prokázáno, že většina chybných zařazení postihuje bezzemky a nově osazované poustky, zatím co u držitelů usedlostí s půdou jsou vazby převážně v pořádku.

Kontrolu vazeb můžeme samozřejmě provést pouze u obcí, kde máme průběžně dochované gruntovnice neb jiný rovnocenný srovnávací materiál. Bylo by však jen polovičním řešením zůstat pouze u zjištění nesprávných vazeb a nevyužít nových metod ku konečné opravě rekt. akt 1749. A k této otázce oprav uvedu několik zajímavých zkušeností:

III. Nová číselně grafická metoda, ulehčující zjišťování chybných vazeb a přehledné zajištění výsledků.

Počátek prací, směřujících k zjištění spolehlivosti rektifikačních rejstříků 1749 ve zvolené obci, zůstává shodný s dosavadní zavedenou praxí. Srovnáváme skutečnost, udávanou průběžně vedenými gruntovnicemi, s vazbami udávanými rektifikací.

Zkoušky počínáme zásadně u držitelů domů bez půdy, tedy u kategorie chybami vadných vazeb nejvíce postižené.

Pokud se u některého prověřovaného domu prokáže chybná vazba, pak je nutná kontrola u všech domů v obci, přesto že držitelé domů s půdou jsou chybami postiženi spíše výjimečně.

V momentu zjištění chybné vazby však dále postupujeme novou metodou.

Je založena na faktu, že každý nesprávně zařazený držitel domu z období 1669 až 1679 (viz příloha 1, rubrika 1675) automaticky vytlačí skutečného držitele tohoto domu z roku 1675 na jiný dům. Toto „náhradní“ zařazení se děje opět na účet skutečného držitele tohoto náhradního domu, čímž vzniká uzavřený řetěz chybných přesunů.

Grafické vyjádření tohoto procesu vzájemně podmíněných vazeb je jednodušší než slovní projev a proto tuto metodu používáme zásadně v této formě, připomínající vzdáleně známou hru „domino“. K pochopení systému této nové metodické pomůcky uveďme skutečný případ z města Hranic nejprve se slovním vyjádřením.

V rektifikačních aktech 1749 města Hranic je pod pořadovým číslem 135 uveden v roce 1749 jako držitel Viktorin Kubeša. Ve stejném řádku, tedy ve stejném domě, je v roce 1675 uváděn Andreas Böhm. Má tedy stejné držebnostní číslo 135 — pro rozlišení je budeme uvádět v hranatých závorkách — tedy [135].

Kontrolou v průběžně zachovaných gruntovnicích města Hranic (Hlavní kniha pozemková č. 4304 a 4305) se však prokázalo, že na domě Viktorina Kubeše „sedí“ v roce 1675 Václav Vařeja. Tohoto Václava Vařeju však rektifikační komise vede pod držebnostním číslem [131].

Naproti tomu nesprávně zařazený Andreas Böhm [135] je podle záznamů hranických gruntovnic v roce 1675 držitelem domu, který v roce 1749 drží Jan Horák (viz příloha 2) p. č. 189. Tato fakta můžeme jednoduše a pouze číselně vyjádřit takto:

Údaje rektifikační komise zásadně uvádíme svislou vazbou shora dolů — nahore držitel 1749, níže držitel 1675 (v hranatých závorkách) tedy:

135 není potřebí uvádět Vikt. Kubeše

[135] není potřebí uvádět Andreas Böhm

Upřesněné výsledky posloupnosti z gruntovnic knih mají vždy zásadně vodorovnou vazbu.

V našem případě tedy:

131 ↔ 135

[135] ↔ 189

A nyní pokračujeme v dalším kontrolním pátrání. Z rektif. akt si dopíšeme uváděného d.žitele [189] z roku 1675 — je jím vdova Juditha po Mikuláši Tichém (držitel logicky chybný) a k němu si v gruntovnicích vyhledáme skutečného držitele domu, na němž skutečně vdova Juditha „sedí“. Je jím Valentin Blahutovský a dům má v rekt. aktech pořadové číslo 132. Grafické znázornění je následující:

131 ↔ 135

[135] ↔ 189

[189] ↔ 132

Pokračování je stereotypní — opět z rekt. akt držitel [132] 1675 a k němu z gruntovnic řádnou posloupností držitel 1749.

Samozřejmou podmínkou je ovšem přesný opis rekt. akt, nejlépe celkem velmi levné fotokopie.

Vzniklý řetězec není jen samoúčelným pokusem o jiné vyjádření vazeb posloupnosti. Má totiž svá neměnná pravidla, která v tomto způsobu vyjádření nelze přehlédnout a samovolně měnit. Předně řetězec nemůže do své řady přijmout dům, který má správnou vazbu posloupnosti držitelů.

Příklad:

[2] ↔ 2

[2] ↔ 2

Dále: Vzniklý řetězec se musí teoreticky sám uzavřít. Tím nás jednak nutí k pokračování bádání, a jednak je kontrolou správnosti našich nových vazeb.

Na tomto faktu nic nemění skutečnost, že chyby rektifikačních komisí se nemusí uzavřením anulovat v jediném řetězci. Může vzniknout řetězců několik, vždy však uzavřených. Nejmenší řetězec může mít dokonce jen dva členy (pouhé přehození vazeb u dvou domů).

V řetězci možno pokračovat kterýmkoliv směrem. Pokud uděláme při kontrole chybu, pak naše chybná vazba se omezí pouze na příslušný článek, dále se nepromítá a měla by v dalším průběhu kontroly se sama identifikovat. Totiž nesprávně zařazený skutečný držitel nám logicky musí později chybět na jiném domě! Řetězec řeší i možné přechody mezi dominikálem a rustikálem v období 1675 až 1749 a to v obou směrech.

Potíže nečiní ani již dříve uvedená seskupení několika držebnostních celků při tzv. přeměření. Většinou je zde vazba správná, ale pokud výjimečně přijdeme na opak, pak celé seskupení považujeme za jediný článek řetězce a pracujeme s ním obdobně jako u jednotlivých domů.

Přes všechny tyto výhody bude metoda v případě úplných gruntovnic mít pouze pasivní úlohu — bude hlídat a zabráňovat našim nepřesnostem a bude současně nejpřehlednějším způsobem fixace nových vazeb.

IV. Další možnosti aplikace této metody.

Číselně grafická metoda byla pro své cenné kontrolní prvky použita i ve složitých případech, kdy gruntovnice nebyly úplné neb plně průběžné. V těchto případech bylo nutno pracovat se známými zákonitostmi pořadí, které je jen zdánlivě smazáno jak u II. lán. visitace 1669—1679, tak i u rektifikačních rejstříků kategorizací

držby. Pomocí urb. fassí lze celkem spolehlivě rekonstruovat pořadí dané prostorovým uspořádáním domů k datu vzniku rejstříků. (Viz V. Rolinc: Příspěvek k metodice bádání v rané genealogii — Zpravodaj ostravské pobočky GHSP, 1979 (r. 2), s. 79—87.)

Tato úprava přispěla k nečekaně dobrým výsledkům v řešení těchto komplikovaných případů, ale jak u města Hranic, tak i u města Kelče přinesla i úplně nový aspekt do celého problému.

Zákonitosti pořadí naprosto prokazatelně ovlivnily i vzniklé chyby rektifikačních komisí. Je to překvapivé zjištění, i když má svou logiku. Rektifikační komisi byla totiž na většině domů posloupnost majitelů známa a také ji správně uvedla. Na zbylé domy mohla uvést jen nezařazené majitele a bylo nejjednodušší zachovat jejich původní pořadí z II. lán. visitace. I když nelze zatím bez zkušeností ostatních badatelů, zabývajících se tímto problémem, věc generalizovat a aplikovat na ostatní případy, přesto je toto zjištění velmi zajímavé a poučné.

Na příloze 3 je zveřejněna jen část řetězce z kontroly u města Hranice, ale již z této ukázky lze vyčíst, že i chyby rekt. komisí v tomto případě mají své zákonitosti.

V. Závěr

Bylo by neobjektivní, abychom před konečným hodnocením neuvedli závažná fakta, hovořící ve prospěch použitelnosti rektifikačních dokladů z roku 1749. Oproti citovaným stanoviskům „Průvodce“ i uvedeným záporným případům se autor přesvědčil ve skoro 100 případech, že vazby mezi rokem 1669—1679 a rokem 1749 odpovídaly skutečnému stavu. Doplnuji ovšem, že se jednalo vesměs o sídliště malé a střední velikosti, převážně zemědělského charakteru s relativně nízkým procentem bezzemků.

Ale tento fakt nemůže výsledně popřít dokázanou existenci nespolehlivých prací, byť v malém měřítku. Uvedené vazby v rekt. aktech prostě nelze hájit bez prověrek, především u sídlišť s větším počtem bezzemků.

Zcela jiná situace se jeví při prověrkách tvrzení o nespolehlivosti jmen držitelů, hlavně pokud se tato výtka týká držitelů z roku 1749. Tato rubrika prakticky nebyla dotčena chybnými vazbami, jelikož znamenala skutečný stav v době prověrky, ku kterému byl teprve doplňován držitel 1669—1679. Zde neobjektivní kritika pramení z podceňování situace, která v období rané genealogie vzniká nestálostí příjmení. Tento fakt je však většinou naší genealogické veřejnosti neprávem podceňován dodnes. A při tom existují účinné metody rozboru, které do tohoto jmenného chaosu před rokem 1785 zavádějí tak potřebný pořádek (viz Sborník příspěvků I. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 18.—19. 10. 1980, s. 43—46, V. Rolinc: Komplexní identifikační rozbor v období rané genealogie). Jsou to metody pracné, a proto se zatím s nimi nepracuje v měřítku úměrném potřebám naší genealogie.

Přistupoval jsem k revizi rektifikačních rejstříků 1749 u města Hranic s předběžnou znalostí minimálně 388 znásobených příjmení z rozboru provedeného metodou KIR. Jen proto nemám k znění jmen držitelů domů téměř žádné výhrady, i když zdánlivě tam rozpory jsou. A toto zjištění není nějaké hranické specifikum — uvedenými rozboru lze kdekoliv průkazně dokumen-

tovat, že nejistota ve znění příjmení u jedné a téže fyzické osoby je typickým znakem období rané genealogie. A proto tento článek, který se zabývá podmíněnou spolehlivostí rektifikačních aktů 1749 má v podtextu i záměr upozornit znovu na stále podceňovanou problematiku rané genealogie a na nutnost netradičního přístupu k jejímu řešení.

Prameny a literatura:

Okresní archiv Přerov, prac. Lipník n. B., Archiv města Hranice:

- Purkrechtní kniha města Hranic 1584—1774, inv. č. 50, sign. C 5.
- Opis hranické městské knihy 1583—1756, inv. č. 52.
- Registra smluv svatebních města Hranic II 1672—1758, inv. č. 54, sign. C 2.
- Předměstská kniha gruntovní 1603—1801, inv. č. 110, sign. C 4.
- Knihy trhové (hlavní knihy pozemkové) pro město Hranice, inv. č. 4300—4305.

Státní oblastní archiv Brno

- II. lánová visitace a příslušná rektifikační akta 1749.
- Indikační skizzy — město Hranice 1830.

Státní oblastní archiv Opava, prac. Olomouc, Sběrka matrik SmK, inv. č. 6789, 6802, 6803.

Bartovský, V.: Hranice, 2. vyd., Hranice 1924.

Hosák, L. — Indra, B. — Jašková, M.: Hranice — dějiny města, Hranice 1969.

Průvodce po Státním archivu v Brně, Brno 1954.

KIR pro město Hranice a další práce autora.

Nahmen des Markts, Dorfs, oder Gerichts.		besitzen dermalen an unterthänig, zwar nach der RUBRICA I.	
Nahmen deren zur Zeit der vorigen Visitation gewesten Württhen.		Numeri deren jetzigen Possessorum.	Nahmen deren jetzigen Württhen, und Grund-Stücken.
1669		1749	
1. Andre Böhm	125	125	Victorin Böhm
2. Dobias Parizka	126	126	Wenzel Gencel
3. Jan Perle	127	127	Anton Proch
4. Jan Perle	128	128	Jan Proch
5. Jan Perle	129	129	Jan Proch
6. Jan Perle	130	130	Jan Proch
7. Jan Perle	131	131	Jan Proch
8. Jan Perle	132	132	Jan Proch
9. Jan Perle	133	133	Jan Proch
10. Jan Perle	134	134	Jan Proch
11. Jan Perle	135	135	Jan Proch
12. Jan Perle	136	136	Jan Proch
13. Jan Perle	137	137	Jan Proch
14. Jan Perle	138	138	Jan Proch
15. Jan Perle	139	139	Jan Proch
16. Jan Perle	140	140	Jan Proch
17. Jan Perle	141	141	Jan Proch
18. Jan Perle	142	142	Jan Proch
19. Jan Perle	143	143	Jan Proch
20. Jan Perle	144	144	Jan Proch

Fotokopie části jmenného rejstříku rektifikace lánové visitace z roku 1749.

Vazby mezi rokem 1675 a 1749 jsou u pořadových čísel 135 až 138 chybné. U zbylých pořadových čísel domů 139 až 141 odpovídají skutečnosti.

U č. 138 si nutno při kontrole opravit zkomolené znění držitele z roku 1675: Správně: Kath. Jacob Wellesch, Wittib nach Matheus Wlasak — viz Hranice, Hlavní kniha pozemková, c. 4305, s. 468.

Příloha č. 2

Kontrola údajů rektifikace 1749 se skutečností, zjištěnou v majetko-právních dokladech města Hranic (viz výčet pramenů).

dům, označený v rekt. aktech číslem 133.

držitel: 1675 Andreas Böhm vel Bim

držitel: 1749 Viktorin Kubeša

I. kontrola:

Posloupnost držitelů domu, který v roce 1749 drží Viktorin Kubeša:

1653 až 1684 Václav a Anna Vařeja, soukeník
1684 až 1693 Georg a Elisabeth Kotala z Polkovic
1693 až 1722 Georg a Anna Sobol z Přerova
1722 až 1740 Georg II. a Rosina Sobol, syn Georga
1740 až 1744 vdova Rosina po Georgu Sobolovi
1742 až 1748 Jan a Rosina König, sklenář, II. manžel Rosiny
1748 až 1750 Viktorin a Barbara Kubeša

II. kontrola:

Posloupnost držitelů domu, kde v roce 1675 je skutečně Andreas Böhm

1672 Paul a Anna Kolančík zvaný Radlica — směnou
1672 až 1712 Andreas a Rosina Böhm (těž Bim)
1712 až 1726 vdova Rosina po Andreas Böhm
1726 až 1729 vdova Marianna Bernard Mazanec, dcera Andr. Böhma
1729 až 1744 Baltasar a Dorothea Křenek, zeť Marianny Mazancové
1744 až 1777 Jan a Anna Horák, řezník, vedený v rektif. pod. č. 189

Z obou kontrol je jasný rozdíl mezi uvedeným stavem v rektifikačních aktech a skutečností. Podobný rozdíl možno prokázat u města Hranic v dalších více jak osmdesáti případech.

Rektifikační akta spojíla tedy vazbu posloupnosti neoprávněně držitele různých domů v posloupnost na dcmě jediném!

Příklad upřesněný na dnešní stav: K majiteli domu v místě, kde je dnes továrna Lodena na býv. Drahotušské třídě, je připsán držitel z Galašovy ulice č. 3.

Všechny tyto vazby a jejich opravu je možno zkrácenou formou číselně zašifrovat do řetězců. Příklad části takového, výsledného kontrolního řetězce uvádí se na příloze č. 3.

Příloha č. 3

Město Hranice:

Část výsledného řetězce oprav chybných vazeb držitelů domů v rektifikačních rejstřících 1749.

Legenda:

Čísla použitá v řetězci jsou pořadová čísla držitelů domů z rektifikace lánových rejstřících z roku 1749 (viz rubrika: Numeri deren jetzigen Possessorum na příloze č. 1).

Držitel z roku 1675 má pořadové číslo domu v hranatých závorkách (v orig. červeně).

Použití:

Tabulka čtená svisle je doslovným opisem chybných údajů z rekt. rejstřících.

Tabulka čtená vodorovně je prověřená skutečnost podle grunt. knih.

Poznámka: Pokud máme přesný opis rekt. rejstřících 1749, můžeme jména držitelů z tabulky vypustit — pořadová čísla je plně nahrazují.

Držitelé 1675	Držitelé 1749:	Držitelé 1749:
Blasius Svitavský	ATD. 130	Josef Šindler
Václav Vařeja	[130]131	Andreas Figala
Andreas Böhm	[131]135	Viktor Kubeša
Judith Ni Tichý	[135]189	Jan Horák
Bernard Hruška	[189]132	Valentin Blahutovský
Tobias Kaviczka	[132]136	Václav Zemek
Tomáš Jelínek	[136]190	Jan Jakš
Amos Nosek	[190]133	Pavel Horák
Pavel Hulka	[133]137	Antonín Konečný
Jan Rozsypal	[137]191	Antonín Halla
Křištof Hopf	[191]134	Jan Koch
Katharina Mt Vlasák	[134]138	Frans Šindler
Katharina Bauer vdova	[138]192	Martin Hrachovina
Matheus Bravený	[192]188	Jan Kubiček
Jan Hauser	[188]186	Josef Šrom
	[186] ATD.	

Z dějin Vítkovických železáren

VLADIMÍR MARKL

Vznik a vývoj tovární značky V. Ž.

II. Rothschildovy železářny ve Vítkovicích

Období, jímž se budeme zabývat, obsáhne dalších třicet let vývoje Vítkovických železáren. Léta 1843–1873 jsou rozporuplným časovým úsekem. Rychlý vývoj střídají hluboké úpadky, originální technické prvky jsou nečásto nahrazovány již dávno překonanými výrobními procesy, zpracovatelské způsoby zůstávají mnohde za možnostmi výrobních prostředků; je to doba, kdy dochází k centralizaci řízení, kterému předcházely boje o zabránění co největších teritorií těžebních a výrobních do vlastnictví jednotlivce. Stejně tak, jako v předcházející stati průvodním komentářem budou ty události z dějin železáren, které měly vliv na celkový vývoj podniku. Materiály, ať již sfragistické, hlavičkové papíry či razítka, které budou středem našeho zájmu, nebudou řazeny zcela chronologicky; je to určitý záměr, který by měl plně vystihnout dobu, ke které se ukázky vztahují.

Ve sledování vývoje tovární značky jsme se minulý dob dostali až k datu, kdy železářny zakoupil baron S. M. Rothschild.

Zařízení sestávalo z následujících částí:

1. Vysokopecní výroba.
2. Slévárna.
3. Pudlovna a válcovna.
4. Kovárna.
5. Kotelárna.
6. Vrtárna a soustružna.
7. Cihelna.
8. Sociální zařízení tvořené:
 - a) několika domky pro dělnictvo a úřednictvo,
 - b) nedostavěnou budovou školy,
 - c) nemocnicí pro dělníky,
 - d) hostincem,
 - e) společnými noclehárnami — „kasárnami“.

Na uvedené nemovitosti připadlo zhruba 1500 pracujících, z nichž převážná většina byla zaměstnána v dolech, a to jak stávajících či nově budovaných, jako Šalamouna, doly na Jaklovci, Hlubina (1), tak v těch, které přecházejí z nájmu do trvalého podnikatelského vlastnictví, jako byly doly v Orlové a Doubravě (2). Z celého přehledu vyplývá to, o čem jsme hovořili na jiném místě, totiž, že v této fázi vývoje nebyly železářny na výši.

Když jsme se už zmínili o nemovitostech, nebylo by na škodu věci věnovat trochu místa genealogii a heraldice nového majitele. Se jménem Rothschild se setkáváme v 16. stol., a to ve Frankfurtu nad Mohanem. Příjmení je odvozeno od domovního znamení na jejich domě v židovském ghettu; byl jím červený štít, německy Rothschild. Otec novopečeného vlastníka hutního závodu, Meyer Amschel Rothschild byl zakladatelem bankovního domu v rodném Frankfurtu a byl úspěšný nejen na poli finančním, ale i u domácího krbu. Pět synů bylo velmi dobrými otcovými žáky a rozvinuli jeho ideje natolik, že nejstarší Amschel Meyer se stal jeho nástupcem v již uvedeném městě, druhý, Salomon Meyer,

si otevřel bankovní závod ve Vídni, Nathan v Londýně, Carl v Neapoli a James v Paříži. Tím získali nejdůležitější opěrné body pro své transakce na starém kontinentě a byli schopni kdykoliv finančně se podílet na různých obchodech.

Jedinou překážkou jim byl jejich židovský původ. I tuto „kosmetickou vadu“ se snažili kompenzovat. Možnost viděli v nobilitaci a hledali příležitost, jak se bez překážek dostat mezi privilegované vrstvy. Naplnění jejich tužeb jim přinesl rok 1817. Tehdy jim byl příznivě nakloněn císařský dvůr i rakouská vláda, Rothschildové ukončili velké finanční transakce prospěšné Rakousku. Bratři žádají o udělení šlechtictví, jejich žádost podporuje dokonce i kancléř Metternich, a zároveň podávají návrh znaku, ke kterému připojil Salomon svůj výklad. Půl černého orla ve žlutém (zlatém) poli je jasnou narážkou na rakouský znak, levhart na červené půdě je anglickým královským znakem, lev ve třetím poli upomíná kurfiřtský znak hessenský. Čtvrté pole — ruka s pěti šípů v modrém poli — mělo symbolizovat jednotu pěti bratrů. Štítonoši — honící pes a čáp jsou synonymem věrnosti, zbožnosti a štěstí; z korunky na přilbici vyrůstá hessenský lev. Návrh tohoto znaku je otištěn v knize E. C. C. Cortiho „Rothschildové“ z roku 1929. Zde se můžeme přesvědčit o mnohých nedostacích, a to jak formálních, tak obsahových. Klenot nevyrůstá z přilby, ale z baronské koruny posazené přímo na štít, srdeční štítek není celý červený, ale napůl štípený, totiž červený a zlatý. Proti takto předloženému znaku měl císařský erbovní inspektor značné výhrady. Koruna neodpovídá stavu a srdeční štítek přísluší pouze panskému stavu. Vzhledem k hessenskému lvu a anglickému levhartu, jež jsou znaky nerakouských zemí, není rakouská vláda oprávněna takovouto kombinaci ve znaku potvrdit, stejně tak není zmocněna do znaku schválit zásluhy o jiné země. Navíc lev značí statečnost, o čemž lze v daném konkrétním případě s úspěchem pochybovat. Tak tedy vzniká varianta druhá: „štít čtvercový, v prvním a čtvrtém zlatém poli polovina černého císařského orla, hledícího ven ze štítu, v druhém a třetím modrém poli z okraje do středu štítu vycházející stříbrná paže, držící čtyři šípů“. Porovnáme-li pole ve štítu se znamením ruky se šípů v alternativě I a II, zjistíme, že se jeden šíp oproti původnímu návrhu „ztratil“. To by znamenalo, že jeden z bratrů byl pomínut, s největší pravděpodobností se jednalo o Nathana. Klenotem se stala rozkřídlená orlice, vyrůstající z helmovní korunky. Barvy přikryvadla jsou určeny jako černozlaté a modrostříbrné.

Toto ocenění zásluh rodinného klanu Rothschildů bylo jistě velkým kladem pro upevnění jejich společenské prestiže, ale sloužilo pouze jako odrazový můstek ke vstupu do vyšší společnosti. Co bylo pro tak ambiciózní rodinu získání nejnižšího stupně šlechtictví? Jejich snaha směřovala alespoň k baronskému titulu, jak naznačil již Salomonův návrh. Netrvalo dlouho a rodinou byla podána nová žádost o titul svobodných pánů.

Rothschildovské zásluhy o Rakousko byly značné, a tak nic nebránilo tomu, aby žádosti bylo vyhověno. Stalo se tak císařským rozhodnutím ze dne 29. září 1822, kdy byli všichni bratři a jejich manželské potomstvo obojího pohlaví povýšeni do stavu svobodných pánů. Nic nestálo v cestě tomu, aby se do znaku vrátila zpět baronská korunka, do štítu lev, ruka už drží pět šípů a samozřejmě na znak je položen i srdeční štítek. Klenoty jsou dokonce už tři a strážci znaku se stali lev a jednorožec, kteří stojí na stuze s devizou. Znak je uveden v Kadichově a Blažkově díle „Der mährische Adel“ i s popisem. Také ve zmíněné knize E. C. C. Cortiho je otisknut obraz tohoto znaku. Jak tedy nový znak vypadal? Štít čtvercový se srdečním štítkem. Tento je červený a na něm stříbrný šikmo položený kulatý tzv. pupkový štít (Nabelschild). V prvním zlatém poli je černý říšský orel. Ve druhém a třetím modrém poli je ruka přirozené barvy, směřující od venkovního okraje do středu a držící pět šípů. Ve čtvrtém zlatém poli je černý jednoocasý lev ve skoku. Na štít je položena baronská korunka s viditelnými pěti perlami, na ní jsou tři turnajské přílby s následujícími klenoty:

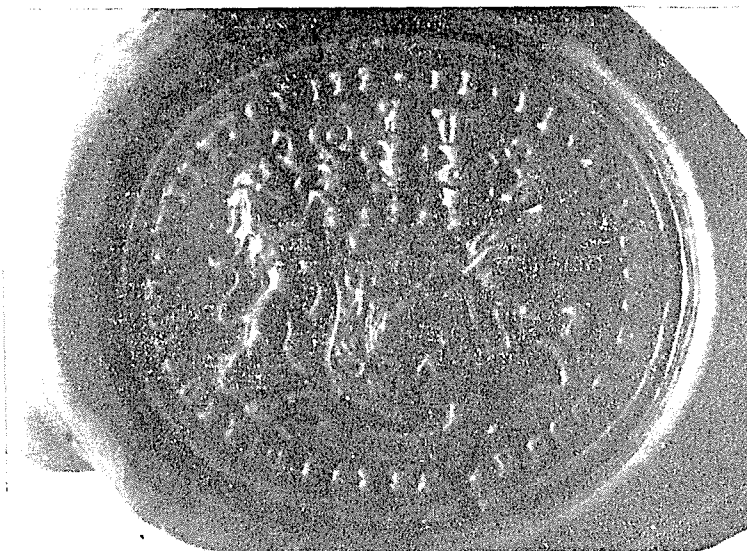
- a) dva rohy střídavě zlaté a černě dělené, mezi nimi zlatá šestirohá hvězda,
- b) orel z prvního pole.
- c) tři pštrosí pera (modré, bílé, modré).

Strážci znaku jsou vpravo zlatý lev a z levé strany stříbrný jednorožec. Oba stojí na stuze s heslem: „Concordia, Integritas, Industria“ (svornost, bezúhonnost, příčinlivost). Přikrývadla neobklopují celý znak, ale splývají pouze po stranách klenotů. Jsou černo-zlatá a modrostříbrná (3).

V písemnostech V. Ž. se s první pečeti Rothschildů setkáváme na společné smlouvě z roku 1835 (4). Pečeť je poškozená, v některých detailech velmi málo čitelná. Je oválného tvaru o výšce 23 mm a šířce 37 mm, ohraničená perlovcem (viz obr. č. 1). Majuskulní legenda zní: FREYH. VON ROTHSCHILDSCHES EISENWERK AMT IN WITTKOWITZ. Znak, který se nachází v pečetním poli, jsme popsali již výše, ale na chvíli se zastavíme



Obr. č. 1



Obr. č. 2

u jeho druhého a třetího pole. Při srovnání rukou přidáme na to, že ve druhém poli ruka svírá skutečně pět šípů, kdežto ve třetím poli je snad nedůsledností rytce redukován počet šípů na čtyři kusy. Druhá pečeť, která nese rodový znak majitele železáren, je oválná o výšce 26 mm a šířce 32 mm, ohraničená silnou linkou. Majuskulní legenda zní: FREYH.V.ROTHSCHILDSCHES WERKDIRECTION WITTKOWITZ (5). I zde jsou oproti oficiální verzi popisu znaku odchylky, a to opět ve 2. a 3. poli. Ruka totiž v obou případech svírá tři šípy (viz obr. č. 2). Že by opět nepozornost? Důvodem k zamýšlení je nález Rothschildovského znaku na území VŽSKG. Při úpravě terénu za dílnou protiprašné skupiny provozu 110 závodu 1 byl dne 15. 2. 1975 nalezen v hloubce 50 cm brigádníky — vojáky odlitek ze šedé litiny o hmotnosti zhruba 50–60 kg, dlouhý 92 cm a 55 cm vysoký (6). Odlitek z poměrně křehkého materiálu sestává z rodového znaku Rothschildů a základové desky s nápisem:

FREIHERRL : v. ROTHSCHILD'sches
EISENWERK WITKOWITZ

(viz foto na zadní straně obálky) (7).

Zde opět vidíme v druhém a třetím poli znaku ruku držící tři šípy. Redukce počtu šípů snad vznikla při překotném vyřizování zakázky, přičemž majetkoprávní vztah byl spíše uveden na základové desce a samotný znak měl sloužit jako dekorace. Pokud ani tato alternativa neobstojí, nezbývá, než pátrat dál, jakými důvody byli rytec i formíř vedeni k redukci počtu šípů. To však není úkolem tohoto článku a nám nezbývá než opustit nejistý terén dchadů a vrátit se k popisu dalšího sfragistického materiálu.

Z předchozí stati jsou nám známy pokusy S. M. Rothschilda získat železářny ve Vítkovicích pod svou svrhcovanou kontrolu, a tak nás nepřekvapí otisk následujícího typáře. Je oválný o šířce 40 mm a výšce 35 mm. Je ohraničen silnou linkou a následně ozdobnou vlnovkou, kterou vystřídá tenká linka. Majuskulní legenda nás pak upozorňuje na nový způsob řízení podniku. Text zní:



Obr. č. 3

FREIH. v. ROTHSCILD'SCHE EISENWERKS
DIREKTION
in
WITKOWITZ
BEI M. OSTRAU

(8)

Část legendy, sestávající ze slov DIREKTION in WITKOWITZ, je opětne ohraničena ozdobnou linkou a sídlo

ředitelství, totiž Vítkovice, jsou zvýrazněny oválnou linkou (viz obr. č. 3).

V roce 1844 železářny vyhořely, mnohá zařízení musela být od základů obnovena. Aby se neprohlubovala disproporce mezi vysokopeční výrobou a rafinací surového železa, přikročilo se k různým opatřením. V roce 1845 byly zakoupeny od ostravského měšťana Josefa Zwierzyny železářny v Mariánském Údolí za 154 066 zl. k. m. Na toto období existuje nádherná reminiscence v PA VŽSKG, fond Sběrka typářů, v podobě pečeti oválného tvaru o výšce 28 mm a šířce 32 mm. Legenda, provedená psanou majuskulí a ohraničená linkou, zní:

Schichtamt
Mariantal.

V obou řádcích je velikost písma následující: velká písmena jsou vysoká 7 mm a malá pak 3 mm. Pod slovem Mariantal vidíme zkřížené hornické kladívko a mlátek. Zde je naprosto přesně vymezena pravomoc tohoto železářského „přívěsku“ v Rothschildově majetku, a to ve srovnání s předešlou ukázkou.

Doprava železa z dřevouhelné pece se ukázala levnou, vytavený surový produkt se dopravoval železnicí z Olomouce do Přerova a dále po dokončeném úseku Severní dráhy Ferdinandovy až do Ostravy. Rok na to byla pronajata vysoká pec v Makově na Slovensku a posléze pec v Suché na moravsko-slovenských hranicích. Z této doby se zachoval typář o Ø 36 mm s legendou:



Obr. č. 4

Výška písma se v prvním řádku rovná 2 mm, v řádcích druhém a třetím dosahuje pak výška písmen 3 mm a čtvrtý řádek je vysoký 5 mm. Mezi slovy „in“ a „MAKOW“, která jsou mimochodem provedena psanou ozdobnou majuskulí, nacházíme krásně proplétané linky, uprostřed připomínající šikmo zrcadlově psané písmeno E, nad písmeny M a W pak ve tvaru spirály o dvou závitech zasahující horní oblouk již zmíněného písmena E. V pečetním obraze je možno vidět hornické atributy, totiž zkřížené kladívko a mlátek (9).

Opět se úspěšně rozvíjejí další práce na výstavbě Severní dráhy Ferdinandovy a zakázky na výrobu výhybek, hřebů, kolejnic, soukolí, kovových prachů, nosníků pro železniční vagóny, mostní a střešní konstrukce atp. předčí včetně zisků všechna očekávání. Tempo průmyslového rozvoje se odráží i v nových způsobech jednání. Majitel nemovitostí pověřuje své zástupce samostatným rozhodováním, do průmyslu proniká jistý druh specializace, není už v silách jedince vše řešit a na vše dozírat sám. Pečeti už přestávají být aktuální a používají se jen ve výjimečných případech. Jsou nahrazeny razítky a pro snadnější orientaci jsou tištěny pro všeobecný styk s obchodními partnery formuláře, v jejichž záhlaví se objevuje název podniku odesílatele. Ale nepředbíhejme událostem. Vývoj železáren má stoupající tendenci, např. v roce 1847 je uvedena do pro-

vozu Anselmova hutě, z jejíž produkce jsou dodávány koleje a soukolí. A snad právě v období této konjunktury vznikají první „hlavičkové papíry“. Naše ukázka je ze 4. května 1847 (10). V textu, který zabírá plochu o výšce 46 mm a délce 175 mm, čteme:

	výška písma
K. K. A. F. FREYHERRLICH	4 mm
von	1,5 mm
Rothschild'sches Berg- und Eisenwerk	24 mm
zu	1 mm
WITTKOWITZ	6 mm
in Mähren.	3 mm

Řádek 3 zasahuje částečně i do řádků 2 a 4 (viz obr. č. 4).

Pokud si blíže všimneme písma, zjistíme, že:

1. řádek je vysázen typem písma úzký grotesk,
2. řádek je vysázen typem písma baroková latinka,
5. řádek je vysázen typem písma tučná plastická ornamentální egyptienka,
6. řádek je vysázen typem písma falstaff.

Přečteme-li si pečlivě předešlý text, dojdeme k závěru, že doly i hutě v Rothschildově držení byly řízeny centrálně a nebylo činněno rozdílu mezi horním a hutním vlastnictvím.

V letech 1847—1848 probíhá první vážná krize v železářství, která se však Vítkovických železáren dotkla jen nepatrně. Hodnota Rothschildova majetku stoupá a knihovní hodnota železáren včetně uhelných a rudných dolů je stanovena v r. 1848 na 4,718.515 zl. Zisky, i když jsou poměrně slušné, dosahují v letech 1839—1849 pouze 7 %, což je pro podnikatele málo. Výsledky jsou jistě zkresleny údobím 1839—1843, ale i přes tento handicap se představy majitele o návratnosti investic jistě se skutečností rozcházejí. Proto je v roce 1850 založena strojírna a započata výroba nákolků pro kola. Zisky podniku se pozvolna zvyšují a v roce 1852 činí ze železáren 222.917 zl. a z celého těžářství 1,4 miliónů zl. Tým rok propuká na Rothschildových závodech první stávková, a to na dolech v Doubravě. Vše je rychle likvidováno a ani tento první signál nevaruje vedení Rothschildových podniků. Je nutno dosahovat stále větších zisků, to co je dobré dnes, by mělo být zítra připraveno k odpisu.

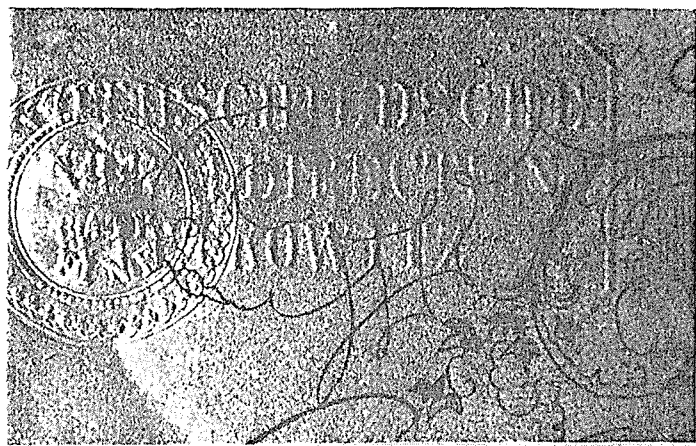
Jako tíživý balvan se k uvedenému majetku váží dluhy z koupě V. Ž. v r. 1843. Nejsou zcela vyplaceny podíly některých bývalých spolumajitelů. Z této doby je ukázka pečeti jednoho z menších podniků, a to firmy Hans Biedermann a synové (11). Jedná se o oválnou pečeť o výšce 20 mm a šířce 24 mm; uprostřed pečetního pole vidíme břevno o výšce 9 mm a v něm iniciály HBS (obr. č. 5). Listina, ke které byla tato pečeť připojena, je zajímavá ještě tím, že vedle zmíněného podniku a podpisu jeho zástupce figuruje i podpis dalšího bývalého spolumajitele — Sichrovského, nyní člena představenstva Severní dráhy Ferdinandovy.

Od padesátých let převzal řízení rodinné banky po zemřelém S. M. Rothschildovi Anselm. Zbavuje se všech závazků a s novým elánem pokračuje v usměrňování rodinných záležitostí. Například pro zlepšení dopravy surovin do železáren a dvouz finálních výrobků se staví



Obr. č. 5

Freiherrl. v. Rothschild'sche Eisenwerke
Freiherrl. v. Rothschild'sche Eisenwerke



Central-Direction

der

Freiherrl. von Rothschild'schen

BERG- & EISENWERKE

WITKOWITZ.

**ROTHSCHILD
WITKOWITZ**

DIRECTION

FREIHERRL. V. ROTHSCCHILD'SCHEN
BERG & EISENWERKE WITKOWITZ

EISENWERKS-DIRECTION

Witkowitz, am 21. August 1869

(Post Mähr.-Ostrau)

Nr. 1262.

6 11
7 12
8 13
9 14
10 15
16

p. p. WITKOWITZER EISENWERKS-DIRECTION.

Alfred Thayer

Alfred Thayer
 Witkowitz, am 8. März 1872
 Freiherrlich von Rothschild'sche Eisenwerke

Alfred Thayer
 WITKOWITZER EISENWERKS DIRECTION
Alfred Thayer

Freiherrlich v. Rothschild'sche
EISENWERKS-DIRECTION
Witkowitz, Mähren.

(Post- und Telegraphenstation.)

(Eisenbahnstation:

Ostrau der Kais. Ferd. Nordbahn.)

Freiherrlich v. Rothschild'sche
EISENWERKS-DIRECTION
Witkowitz, Mähren,

(Post- & Telegrafen-Station).

Eisenbahnstation:

Ostrau der Kais. Ferd. Nordbahn.

Nr. 10. 11. 12. F. 10

Man bittet vorstehende Nr. bei Beantwortung
anzuführen.

železnice z V. Ž. na dül Karolina a nádraží v Přívoze, tzv. montánní dráha. Tato investice se vhrzku zúročuje a knihovni hodnota železáren bez přidružené výroby činí 787.783 zl. včetně ncvě postavené 3. pece belgického typu.

Další obchodní tiskopis je zajímavý hned z několika hledisek. Jedná se o fakturu [12] s legendou:

Freyherrlich v. Rothschild'sche Eisenwerke

Výška písma je 18 mm a šířka celého textu pak 161 mm (obr. č. 6). V ozdobné části, heraldicky vpravo nahoře, můžeme vidět reliéfní rápis v nepravidelném šestiúhelníku (obr. č. 7):

ROTHSCHILDSCHE
DIRECTION
WITKOWITZ

Tato listina je zajímavá také tím, že má ve své druhé části na konci předtištěný text, který naznačuje, komu je nutno poukázat peníze k dobru:

Für der Centraldirection
der Baron v. Rothschild-
schen Berg & Hüttenwerke

Podepsán je tehdejší ředitel Bunk. Z uvedené ukázky jasně vysvítá, že už dávno odzvonilo pořekadlu: „Sedávej panenka v koutě...“ a reprezentace jmění se začíná pozvolna drát kupředu i u velkých finančních magnátů.

V roce 1857 je ve V. Ž. založen spořitelní spolek horníků a hutníků a bezpochyby tato akce signalizuje něco nedobrého ve vnitropodnikových vztazích a v železářství vůbec. Rok nato je zahájena doprava parní lokomotivou z železáren na nádraží, zároveň je založena mostárna, to vše skutečně v hodině dvanácté, neboť zmíněný rok je rokem další krize, která se podstatnou měrou dotýká Vítkovických železáren. Na čas jsou dokonce zastaveny veškeré investice a pro nerentabilitu zrušeny nájmy vysokých pecí v Makově a Suché. Železářny se z této krize brzy vzpamatovávají a v roce 1859 uvádějí do provozu první železniční most vyrobený ve vlastním podniku, a to přes řeku Labe v Litoměřicích. Pro zvýšení odbytu svého zboží a zamezení konkurence začínají v podniku vyrábět ocelové kolejnice. Vedoucí pracovníci si uvědomují nutnost rychlejšího přejímání nových poznatků z techniky a jejich pružného zavádění do výroby.

Z této doby je další ukázka hlavičky firemního tiskopisu [13]. Tiskopis je barvy modré a hlavička zabírá plochu o výšce 23 mm a šířce 45 mm. V legendě čteme:

Central — Direction
der
Freiherl. von Rothschild'schen
BERG- & EISENWERKE
WITKOWITZ.

(viz obr. č. 8)

Pokud si povšimneme i písma, pak zjistíme, že řádek 3 je vysázen francouzskou úzkou tučnou antikvou, řá-

dek 4 groteskem obrysovým a řádek 5 širokým groteskem.

Po roce 1850 se přestává pomalu užívat v praxi pečetí, tyto jsou nahrazovány razítky [14]. Další dvě ukázky jsou s největší pravděpodobností z 50.—60. let. Ukázka č. 1 se dá zařadit jednoznačně do skupiny té nejvyšší kategorie [15]. Razítko zabírá plochu o výšce 17 mm a délce 53 mm, výška písmen je v obou řádcích 5 mm a šířka nápisu 44 mm. V textu čteme strohé

ROTHSCHILD
WITKOWITZ

(obr. č. 9).

Druhá ukázka zabírá plochu o výšce 11 mm a šířce 65 mm [16]. Legenda zní:

DIRECTION
DER FREIHERRL. v. ROTHSCHEID'SCHEN
BERG & EISENWERKE WITKOWITZ.

(obr. č. 10)

První řádek má rozměry: v. 4 mm, š. 24 mm, druhý řádek má rozměry: v. 3 mm, š. 65 mm, třetí řádek má rozměry: v. 2 mm, š. 58 mm; malá písmena jsou 1,5 mm vysoká.

Vraťme se na chvíli od čísel k historii. V roce 1860 jsou vybudovány první komorové pece, rok po jejich objevu. Z tohoto důvodu je možno prodat v r. 1861 železářny v Mariánském Údolí, které už způsobem výroby nevyhovovaly. Úspěšnější než hutní výroba byla v té době mechanická dílna pod vedením mistra Elbertzhagen, který získal již v roce 1859 císařské privilegium na články řetězových mostů. Bohužel, tento krok byl ojedinelý a veškeré akce řízené V. Ž. klesly do polovičatosti. Příkladem nám může být rok 1863, kdy byla zakoupena, díky doporučení Štýrské akademie, nová metoda zpracování železa, totiž bessemerování, za 12.000 zl. Ovšem týž rok je přestavěna vysoká pec č. 1 na pec belgického typu, čímž se podnik vybavil na několik let dopředu zastaralou technikou. Ale ani tento chybný krok nebyl tou pověstnou kapkou v kalichu hořkosti. V roce 1864 zazněl výbuch v podzemí jámy Šalamoun. Nepočítáme-li ziráty na lidech a materiálu, musíme kalkulovat do následujících škod velké omezení těžby, a tím následný malý přísun uhlí do koksovacích pecí a koksu do železáren. Přesto se v roce 1865 začne stavět bessemerovna a rok nato už dává základní materiál na kolejnice a plechy. Bohužel, jako již mnohokrát se tato novinka velmi málo osvědčila a materiál postrádal to hlavní, co se od něj očekávalo, totiž kvalitu. Události se střídají jako na houpačce a dochází k paradoxu — do provozu je dán první kamenný ohřívač větrů u vysokých pecí a zároveň se ruší 1. vysoká pec. A nyní dochází na onu již zmíněnou kapku hořkosti. Tou se stává prusko-rakouská válka. Její průběh a výsledky nepříznivě ovlivnily odbytu výrobků železáren. Situace je opět povážlivá, musí být ihned řešena. Po penzionování ředitele Bunka rozdělují se ústřední ředitelství na dva samostatné celky. Funkce byly obsazeny následovně: Elbertzhagen vede železářny a ing. Andreé doly. Ani dvěma ředitelům se nedaří podnik povznést, Vítkovické železářny ztrácejí svou dobrou pověst. Nastává další etapa bojů, ne už o povznesení, ale aspoň o udržení železáren v majetku rodinného klanu. Vzniklá situace

je poplatná celkové organizační struktuře, dává se přednost praktikům, i když nižší místa zastávají lidé, jejichž odborný rozhled je daleko větší než mužů z praxe. Dále jsou to polovičatá a z první ukázky vyplývající technická řešení; toto vidíme opět na způsobu bessemerace, pro úspěšnost metody jsou nutné jakostní suroviny, z toho zákonitě vyplývají kvalitní polotovary a jako vrchol snažení — perfektní výrobek. Ovšem surové železo v našem případě není jakostní a nutně se nahrazuje drahým dováženým surovým železem. Poslední pokusy o zvelebení V. Ž. byly podniknuty tím, že se od sebe r. 1868 oddělila kotlárna a mostárna a posléze jmenovaná byla dokonce rozšířena. Rok nato je zřízena nová válcovna obručí kol (nákoků). Uvažuje se i o kroku zpět, ten by měl spočívat v nájmu uhelných dolů různým pachtovním společnostem, v nichž měli Rothschildové své podíly, i když ústředními postavami těchto uskupení byli bratři Vilém a David Gutmannové. Tuto situaci je nutno si pro budoucnost dobře vštípit do paměti.

Vraťme se zase na skok k hlavnímu tématu našeho článku. Další ukázkou je hlavička obchodního tiskopisu (17) ze dne 31. 12. 1869 s legendou:

Freiherrlich v. Rothschild'sche
EISENWERKS-DIRECTION
Witkowitz
(Post Mähr. — Ostrau)

(obr. č. 11)

Velikost hlavičky, včetně textu v závorce, pokrývá plochu obdélníka o výšce 20 mm a šířce 55,5 mm, bez textu v závorce je pozměněna pouze výška obrazce, která činí 16 mm. První řádek je psán švabachem, druhý ornamentální toscánkou, třetí egyptienkovou toscánkou, text v závorce pak madison kurzívou. Na témže popisním tiskopise je i tištěné razítko s textem:

WITKOWITZER EISENWERKS — DIRECTION

(obr. č. 12)

Výška písma je 5 mm a délka textu 88 mm. Zde si můžeme opět ověřit naše tvrzení o rozdělení působnosti jednotlivých ředitelů, prvním podpisem je podpis ředitele pro doly Andreého, druhý reprezentuje Elbertzhagena. Při pohledu na toto uskupení se naskytá otázka, jaké byly v prvních dobách pravomoci jednotlivých ředitelů. Zdá se, že i při personálním rozdělení rezortů odpovídali za provoz svěřeného majetku oba přibližně stejnou měrou.

**Freiherrlich v. Rothschild'sche
EISENWERKS-DIRECTION
Witkowitz, Mähren.
(Post- und Telegraphenstation.)**

[Eisenbahnstation:]

Ostrau der Kais. Ferd. Nordbahn

Obr. č. 18

Ani další ukázka není bez zajímavosti (18). Je jí faktura z 8. 3. 1872. Blíže si povšimneme pouze názvu podniku. Legenda zní:

Freiherrlich von Rothschild'sche Eisenwerk

(obr. č. 13)

Typ písma, kterým je název vysázen, se nazývá xylografická tektúra hrotitá. Na témže tiskopisu vidíme další z razítek. V legendě čteme:

WITKOWITZER EISENWERKS DIRECTION

(obr. č. 14)

Tato ukázka je z pozdější doby, byla vybrána pro lepší čitelnost, je však totožná s tou, o níž byla řeč. Výška písma je opět 5 mm, ale délka nápisu pouze 70 mm. Od obr. č. 12 se liší tedy nejen délkou, ale i tím, že z textu vymizelo rozdělovací znaménko (19). Podpis pod razítkem reprezentuje dalšího z ředitelů železáren — Kupelwiesera.

Následující čtyři ukázky jsou sice datovány z období, které nespadá do oblasti našeho dnešního zájmu, ale do popisovaného časového období náleží. Text je u všech tiskopisů stejný a zní:

Freiherrlich v. Rothschild'sche
EISENWERKS — DIRECTION

Witkowitz, Mähren.

(Post — und Telegraphenstation.)

[Eisenbahnstation:]

Ostrau der Kreis. Ferd.Nordbahn.)

N^o

(Man bittet vorstehende Nr. bei Beantwortung
anzuführen.)

my si však budeme všimát jeho první části, tj.:

Freiherrlich v. Rothschild'sche
EISENWERKS — DIRECTION

Witkowitz, Mähren.

Až na jednu nepatrnou výjimku se od sebe liší pouze plochou, kterou zabírají, a typem písma.

Ukázka č. 1 (viz obr. č. 15) je z roku 1878. Rozměry plochy (20), kterou pokrývá, jsou následující: výška

Freiherrlich v. Rothschild'sche
EISENWERKS-DIRECTION
Witkowitz, Mähren.
(Post- und Telegraphenstation.)
[Eisenbahnstation:]
Ostrau der Kais. Ferd. Nordbahn.]
Nr. 3733/III.
(Man bittet vorstehende Nr. bei Beantwortung
anzuführen.)

Obr. č. 17

10 mm, šířka 53 mm. První řádek je tištěn úzkým groteskem, druhý řádek egyptienkou „beton“, třetí řádek typem písma široký grotesk.

Ukázka č. 2 (viz obr. č. 16) pochází stejně jako zbývající dvě ukázky z roku 1880. Plocha, kterou sledovaný text zabírá, je tvořena obdélníkem o rozměrech: výška 9 mm, šířka 49 mm, typ písma u prvního řádku se nazývá grotesk stínový, u řádku 2 je to široký grotesk a řádek třetí je vysázen antikvou. Od ukázky č. 1 se liší pouze tím, že za slovem Mähren je tečka nahrazena čárkou [21].

Ukázka č. 3 (viz obr. č. 17) je opět obdélníkového tvaru o rozměrech: výška 11 mm, šířka 57 mm. Za slovem Mähren, stejně jako v následující ukázce, nahradila čárku opět tečka [22]. Druhý řádek je vysázen egyptienkou širokou, slabou, stejně jako řádek 3.

Poslední ukázkou je ukázka č. 4 (viz obr. č. 18), která se rozkládá [23] na ploše o výšce 12 mm a šířce 58 mm. O typu písma platí totéž jako u ukázky předšlé.

Zbývá snad pro zajímavost dodat, že na ukázce č. 2 se nachází další podnikové razítko s textem:

Witkowitz: Eisenwerks Direktion
zu Vertretung des Direktors

Z toho se dá usuzovat, že odpovědnost v řízení podniku je pomalu a jistě rozdělována i na další funkcionáře, nejen na statutární ředitele. Tou dobou je administrativní vedení už náležitě propracováno. Svědčí o tom i další typář razítka uložený v PA VŽSKG, jehož majuskulní legenda je rozdělena do dvou řádků na plochu o výšce 10 mm a šířce 42 mm, kde čteme:

FREIH. von ROTHSCILDSCHKE
BUCHHALTUNG WITKOWITZ

přičemž výška písma 1. řady je 3 mm, s výjimkou slova von, které je vysoké pouze 2 mm, výška druhého řádku se pro zvýraznění názvu oddělení rovná 4 mm.

V popisu vývoje V. Ž. jsme skončili dobou pronikání kapitálů bratří Gutmannů i do sféry výhradního působení rodiny Rothschildů. Byla např. vytvořena Doubravsko-orlovská důlní společnost, v níž se podíleli 45 % vkladu výše zmínění podnikatelé a 10 % ing. H. Vondráček. V r. 1871 vznikla další pachtovní společnost s názvem Vítkovické kamenouhelné doly se 60 % kapitálovou účastí Gutmannů a 40 % Rothschildovského kapitálu. V 70. letech, po krátké krizi, přichází opět konjunktura. Gutmanové nechtějí riskovat: výstavbu nových pecí a raději se spojují s Rothschildy v novém podnikání. Surovinová železnorudná základna je malá a hledají se nová naleziště. Volba padla na Spiš, kde jsou těžební pole v majetku hr. Andrássyho. Ten je přibrán mezi oba podnikatele a v roce 1871 vzniká Rakousko-uherská vysokopecní společnost, a ta okamžitě začíná s výstavbou Žofinské huti [24].

Přes tyto investiční akce byla situace přímo ve V. Ž. naprosto neutěšená, výrobní zařízení je zastaralé, děl-

nické kádry nevyhovující, důsledek toho se projevuje v nekvalitním materiálu. Oba ředitelé nedovedli využít přechodné konjunktury, náprava nebyla zjednána ani výměnou jednoho z nich. Horní rada Scholz, bývalý ředitel železáren ve Štěpánově, nebyl schopen postavit podnik na nohy. Navíc je tu nová krize. Železářny počátku omezují výrobu, zkracuje se pracovní doba, tím i mzdy a později dokonce dochází k výlukám a propouštění dělnictva. Rothschildové, zaneprázdnění svými obchody ve Vídni a ostatním Rakousku, přenechávají Gutmannům iniciativu v podnikání na Ostravsku a dokonce v roce 1873 je přibírají jako podílníky do Vítkovických železáren [25]. Končí se další kapitola dějin podniku a zároveň se otevírají nové perspektivy pro podnikání silných finančních skupin. Bude sice ještě nějakou dobu trvat, než železářny získají zpět svou dobrou pověst, ale to už není náplní tohoto článku.

POZNÁMKY:

- 1) Myška, M.: Založení a počátky Vítkovických železáren 1828—1880, Ostrava 1960, s. 57.
- 2) Bakala, J.: K hospodářským a sociálním poměrům orlovského statku před sklonkem feudalismu, In: Orlová 1223—1973, Ostrava 1973, s. 27.
- 3) Corti, E. C. C.: Rothschildové, Praha 1931, s. 56—65.
- 4) PA VŽSKG, Korespondence, list. 8/I.
- 5) Tamtéž, Sběrka typářů.
- 6) Mitura, J.: Nález firemního štítu bývalých majitelů Vítkovických železáren s rodovým znakem Rothschildů, Zpravodaj ostravské pobočky GHSP, 1979 (r. 2), č. 1, s. 12.
- 7) Muzeum VŽSKG — sbírky.
- 8) PA VŽSKG, Sběrka typářů.
- 9) Tamtéž.
- 10) Tamtéž, Korespondence, list. 70/8.
- 11) Tamtéž, list. 77/8.
- 12) SPA OKD, Severní dráha Ferdinandova (dále jen SDF), kart. 1, odd. 1, pol. 154.
- 13) Tamtéž, kart. 16, odd. IV — různé, pol. 160.
- 14) Křivohlávek, J.: Razítka v Čechách po roce 1850, Sborník příspěvků z I. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1981, s. 35.
- 15) PA VŽSKG, Sběrka typářů.
- 16) Tamtéž.
- 17) SPA OKD, SDF, kart. 61, pol. 331.
- 18) AMO, Drapalova sbírka, kart. 29.
- 19) SPA OKD, SDF, kart. 134, pol. 362.
- 20) Tamtéž, kart. 118, pol. 47.
- 21) Tamtéž, kart. 134, pol. 56.
- 22) Tamtéž, kart. 134, pol. 368.
- 23) Tamtéž, kart. 324, pol. 880.
- 24) Matějček, J. — Vytiska, J.: Vítkovice, železářny a strojířny Klementa Gottwalda, Praha 1978, s. 36—37.
- 25) Myška, cit. dílo, s. 116—118.

Použité zkratky:

AMO — Archiv města Ostravy.
SPA OKD — Sdružený podnikový archiv ostravsko-karvinských dolů.
PA VŽSKG — Podnikový archiv Vítkovic, železáren a strojířny Klementa Gottwalda.

ERICH ŠEFČÍK

Vzpomínka na Emericha Němce

Dne 10. října 1982 zemřel v Českém Těšíně v předvečer svých šedesátých narozenin (narozen v Českém

Těšíně 11. 6. 1923) po dlouhé nemoci známý vlastivědný pracovník Těšínska Emerich Němec. Ti, kdo sledují

vlastivědnou a historickou produkci Těšínského Slezska, znali zemřelého hlavně jako pilného editora středověkých pramenů těšínské provenience E. Němec už jako budovatel okresního archivu v Českém Těšíně počal v padesátých letech otiskovat drobné příspěvky ve Zprávách Okresního musea v Českém Těšíně. Již v roce 1955 připravil do tisku první díl Listináře Těšínska, jehož sedmé pokračování vyšlo v roce 1981. Vedle této stěžejní editorské práce publikoval Němec další materiály k dějinám Těšínska, jak je nacházel v archivu v Cieszyně, Brně, Vídni i jinde. I když k jeho práci byly a jsou některé oprávněné výhrady, přesto snaha zemřelého zpřístupňovat pramenitou základnu k dějinám středověkého těšínského knížectví je záslužná a našla ocenění v častých citacích v historických pracích jiných autorů. Umožnila totiž získávat poměrně ucelený a rychlý přehled po archivních materiálech uložených u nás i v cizině. Dnes si každý fundovanější zájemce o středověké dějiny Těšínska stěží dovede představit, že by nečerpal z některých Němcových edicí.

E. Němec ve své aktivitě nepolevil ani tehdy, když musel před deseti lety odejít ze zdravotních důvodů na předčasný odpočinek. I když jej nemoc čas od času vyřazovala z pracovního tempa a ubírala mu elán, přesto E. Němec publikoval dále.

Sám jsem se se zemřelým velmi dobře znal a musím na tomto místě podotknout, že vlastně v mém zájmu o Těšínsko a jeho dějiny byl právě E. Němec mým prvním a kvalitním informátorem. Nakonec jsme společ-

ně sestavili sedmý a osmý svazek Listináře Těšínska, vyšlé v letech 1978 a 1981 a do tisku připravili svazek devátý, jehož vydání se bohužel nedežilo.

Seznam nejdůležitějších prací E. Němce:

- Listinář Těšínska, díl I.—VIII., Č. Těšín 1955—1981 (poslední dva svazky s E. Šefčíkem).
 Registra městská městečka Jablunkova z roku 1592, Č. Těšín 1959, 28 s.
 Bibliografie salašnictví na Těšínsku, Těšínsko, 1960, č. 12—13, s. 34—35.
 Katalog listin k dějinám Těšínska ze Státního archivu v Cieszyně (Polsko) 1388—1783, Č. Těšín 1958.
 Katalog listin k dějinám Těšínska z Okresního archivu v Karvině 1377—1804, Č. Těšín 1959.
 Materiály k dějinám Těšínska v Okresním archivu v Českém Těšíně, Zprávy Okresního musea Český Těšín (dále jen ZOMČT), 1959, č. 22, 23.
 Kopíř města Pruchné, Č. Těšín 1963, 14 s.
 Inventář fondu archivu města Těšína ze Státního archivu v Cieszyně. I. Rukopisy a spisy, Č. Těšín 1963.
 Kopíř těšínských knížat Adama Václava, Bedřicha Viléma a Alžběty Lukrécie z let 1613—1638, Příloha ZOMČT, 1968, č. 39, s. 1—8, 1970, č. 40, s. 9—15.
 Listiny k dějinám Těšínska z WAP Cieszyn (fond městský archiv), Příloha ZOMČT, 1971, č. 41, 1972, č. 43.
 Znak města Těšína, Těšínsko, 1970, č. 4, s. 1—3.
 Z těšínské genealogie (rody Celesta z Celest, Kalus z Bytomě), ZOMČT, 1971, č. 41, s. 6—7.
 Kopíř těšínských privilegií ve Státním archivu ve Vídni, Studie o Těšínsku, 1978, č. 6, s. 165—219.
 Těšínské listiny ve fondu Františkova muzea ve Státním archivu v Brně, Studie o Těšínsku, 1979, č. 7.

KAREL MÜLLER

Pozůstalost Josefa Pilnáčka ve Státním oblastním archivu v Opavě



Josef Pilnáček *9. 2. 1883 Černá Hora
 † 21. 12. 1952 Vídeň

Pozůstalost Josefa Pilnáčka ve SOA Opava není v porovnání s množstvím jeho písemností uloženým v brněnském státním oblastním archivu příliš bohatá. Její obsah tvoří především materiály týkající se teprve posmrtně vydaného díla „Rody starého Slezska“, které před svou smrtí Pilnáček zaslal Slezskému kulturnímu ústavu v Praze. Jedná se o 6 knih rukopisného originálu s původním názvem „Slezská staršina“ a o 4 knihy jeho strojopisného přepisu. Ve dvou kartonech jsou dále uloženy originály kreseb znaků k této práci od Karla Mayera, podle nich zhotovené štočky a zkušební otisky několika z nich. Přiloženy jsou Pilnáčkovy vlastnoruční pokyny pro sazbu díla a jeho kalkulace počtu odběratelů. Součástí pozůstalosti je také rukopis „Archiv hr. Wilczků ve Vídni“, který Zemský archiv v Opavě zakoupil od autora po roce 1945. Obsahuje vedle stručného úvodu soupis urbářů a gruntovních knih a regesta 232 listin z let 1410—1661.¹⁾

Před nedávnem byla Pilnáčkova pozůstalost obohacena o unikátní exemplář knihy „Dějiny rodu Pilniczků z Radostic a svobodnické rodiny Pilniaczků“, kterou Pilnáček vydal vlastním nákladem ve Vídni roku 1920. Výtisk pochází z majetku samotného autora, jenž jej používal pro doplňování nově zjištěných genealogických poznatků o své rodině. Jeho výzva, uveřejněná v knize na s. 9, ve které žádal čtenáře o sdělování dalších

jich popisy. Pro badatele v problematice rodokmenu Josefa Pilnáčka a jeho genealogického zájmu o vlastní rodinu tvoří zmíněný exemplář neocenitelný pramen a zdroj informací.²⁾

POZNÁMKY:

- 1) Viz Pozůstalost Josefa Pilnáčka 1920--1952, inventář StA Opava 1968; Jan Brzobohatý: Archivní pomůcky a publikace Státního archivu v Opavě z let 1968--1970, Sborník Státního archivu v Opavě 1968--1971, Opava 1971, s. 131.
- 2) Přehlednou bibliografii J. Pilnáčka uveřejnil R. Fukai: Za Josefem Pilnáčkem, Vlastivědný věstník moravský, 1953 [r. 8]. s. 103--109, odkud přejímáme Pilnáčkovu fotografii.

Johann Gregor Mendel

nar. 20. 7. 1822 Hynčice

zem. 6. 1. 1884 Brno

Month	Day	Year	Name	Age	Sex	Religion	Marital Status	Occupation	Address
May	12	1882	Johann	1	M	Evangelical	Single	Student	St. Pauli
May	12	1882	Mendel	1	F	Evangelical	Single	Student	St. Pauli
May	21	1882	Albert	1	M	Evangelical	Single	Student	St. Pauli
May	21	1882	Piebs	1	F	Evangelical	Single	Student	St. Pauli
July	20	1882	Johann	1	M	Evangelical	Single	Student	St. Pauli
July	20	1882	Mendel	1	F	Evangelical	Single	Student	St. Pauli
August	8	1882	Johann	1	M	Evangelical	Single	Student	St. Pauli

Státní oblastní archiv v Opavě, fond „Sbírka matrik SmK“, rodná matrika římskokatolické fary Dolní Vražné z let 1821–1837, fol. 86, sign. Qd III-6. Foto: B. Mandrllová

Foto: B. Mandrlová

Heraldická ročenka 1982. Česká numismatická společnost, pobočka Heraldika, 88 s.

Nedávno jsme ohležovali vydání Heraldické ročenky na rok 1981 a po krátké době si už můžeme listovat v další. Je sice poněkud útlejší než ročenky předešlé, což však neubírá obsahu na kvalitě. Jak vidět, vedení pobočky Heraldika ČNS začalo úspěšně dohánět své zpoždění ve vydávání svých ročenek.

Jako vždy je v úvodu ročenky kalendárium s kresbami znaků, tentokrát některých osob, které podepsaly, resp. zpečetily, 1. dubna 1382 zakládací listinu kaple Božího těla na náměstí Nového Města pražského. Připojen je seznam všech osob, jejichž pečeti se nacházejí na listině, uložené dnes v Archivu University Karlovy. Autorem kreseb je opět Zdirad J. K. Čech.

Symbolikou lva ve středověku se zabývá článek Stanislava Judla, po němž následuje stať Tomáše Krejčíka „K typologii miniatur v erbovních listinách 18. století“ s devíti fotografiemi znaků. Zajímavý dokument předkládá Karel Bednařík, který v plném znění zveřejnil latinský text i český překlad erbovní listiny, vydané v roce 1626 velkým heroldem Anglie luteránskému kazateli Samuelovi Martiniovi z Dražova, pocházejícímu z Čech. Rovněž velmi zajímavý je článek Mojmíra Chromého a Františka Kučery „Náhrobník s převráceným erbem v kostele arnoštovickém“. Autoři rekapituluji informace o umístění erbů na náhrobnicích šlechticů — posledních členů svého rodu a podobněji se zabývají osudem Františka Karla Pecelie s Adlersheimu, jeemuž náleží náhrobník v Arnoštovicích u Votic (zemřel 10. 12. 1734). Další studie z pera Pavla R. Pokorného se zabývá původem erbu pánů z Deblína. Autor přináší konkrétní důkazy, potvrzující domněnku o převzetí rodového erbu hrabat ze Schaumburgu do erbu pánů z Deblína, resp. z Dubna a Brunšperka, a patrně i dvou dalších drobných rodů. Základní textovou část uzavírají příspěvky Tomáše Krejčíka „K erbu kláštera a opatů ve Žďáře nad Sázavou“ a Jiřího L. Bílého „Alianční znaky v městské heraldice“.

V pravidelné rubrice nazvané „Výběr z literatury a zprávy“ nalezneme informace o různých publikacích a článcích s heraldickou tematikou a rovněž o českých genealogických a heraldických časopisech vydaných v r. 1981. V krátkosti pak píše Tomáš Krejčík o činnosti Genealogického a heraldického klubu v Brně, čemuž předchází nevelký příspěvek Vladimíra Kejly „Páté výročí organizované práce genealogů a heraldiků v Ostravě“. Připojeno je vyhlášení témat II. setkání genealogů a heraldiků v Ostravě v říjnu 1983.

K „Výročí našich měst“ připravil Karel Liška kresby a průvodní slovo k těmto městům: Brodce nad Jizerou (o. Mladá Boleslav), Hrob (o. Teplice), Lomnice nad Lužnicí (o. Jindřichův Hradec), Náměšť nad Oslavou (o. Třebíč), Rakovník, Terezín (o. Litoměřice), Třebovice (dnes část Ostravy), Velká Bystřice (o. Olomouc), Velvary (o. Kladno), Žandov (o. Česká Lípa).

Výbor KGHO je ochoten zprostředkovat zájemcům o tuto ročenku její objednávku.

—Kj—

Karolina Adamová: K heraldické výzdobě Staroměstské mostecké věže. Právně historický pohled. In: Pražský sborník historický XV. Praha 1982, s. 44—62.

Zajímavá studie Karoliny Adamové se pokouší právně historickou metodou, jejíž podstata spočívá ve studiu postavení jednotlivých zemí spojených vládou Karla IV., dospět k interpretaci heraldické výzdoby jedné z nejkrásnějších gotických památek Prahy — Staroměstské mostecké věže.

Výklad deseti znaků umístěných na spodní části východní strany Staroměstské mostecké věže byl prováděn již řadou historiků; v poslední době byl přijat názor Václava Vojtíšky. Podle něj jsou na věži umístěny erby císaře římského, krále českého, markraběte moravského, hraběte lucemburského, knížete svídnického, knížete zhořeleckého, knížete vratislavského, knížete budyšínského, knížete nisského a markraběte dolnolučického. Dobu vzniku znaků omezil Vojtíšek roky 1373—1377.

Karolína Adamová již zmíněnou metodou doplněnou komparací s heraldickou výzdobou v kostele sv. Štěpána v Praze, dále erby umístěnými na portále hradu Točnick a také znaky na korouhvích, které byly nesený při pohřbu Karla IV., dochází k některým odlišným závěrům, jež se dotýkají nejen interpretace znaků, ale i jejich datování. Podle ní je pořadí erbů umístěných na mostecké věži následující: říšská orlice, český lev, moravská orlice, lucemburský lev, braniborská orlice, zhořelecký půlený štít se lvem a zdí, vratislavská orlice, budyšínská hradba, nisský znak se šesti lilijemi a dolnolučický vůl. Interpretace pátého znaku byla tedy oproti Vojtíškovu výkladu změněna. Časově klade autorka vznik heraldické výzdoby východní strany Staroměstské mostecké věže do let 1363—1368.

Promyšlená koncepce práce a bohatý poznámkový aparát budí dojem seriózního přístupu Karoliny Adamové k řešení problematice.

—ls—

Jadislav Vrteř — Peter Kartous: Dnešné erby slovenských miest. Vlastivedný časopis, 1983 (r. 32), č. 2, s. 70—75.

Autoři v úvodu stručně charakterizují historický vývoj městské heraldiky na Slovensku. Po druhé světové válce došlo v tomto směru ke značné živelnosti, projevující se svévolným přijímáním nejrůznějších městských znaků bez zřetele na původní historické symboly. Tuto živelnost se snaží odstranit Heraldická komise MV SSR, jejíž statut byl schválen v roce 1975. Komisi tvoří 12 specialistů pro heraldiku, síragistiku, archivistiku, numismatiku, historii, právo a výtvarné umění. Náplň anotovaného článku tvoří rekapitulace činnosti uvedené komise za uplynulých 8 let existence. Hlavním úkolem komise je dosáhnout toho, aby každé ze 123 slovenských měst užívalo heraldicky i historicky správného znaku. Podle v dnešní době užívaných symbolů dělí autoři slovenské městské znaky do čtyř skupin: historické městské znaky — komise doporučuje zpravidla návrat k nejstarší variantě; upravené historické symboly — vzhledem k ideové čistotě

jsou ze znaků odstraňovány postavy svatých; novotvary koření v historickém symbolu města; znaky bez vazby na historický symbol. Autoři popisují četné příklady ze všech čtyř skupin znaků. Připojeny jsou fotografie pečeti, vyobrazení heraldicky i historicky nesprávných znaků — přímo odstrašujícím dojmem působí znak Popradu — a nepříliš zdařile provedené kresby komisí schválených variant. Završením hlavní činnosti komise bude vydání katalogu se závaznými popisy a vyobrazeními znaků všech měst v SSR. Splněním tohoto úkolu však práce komise nekončí, neboť se bude dále zabývat schvalováním nejružnějších úprav znaků, např. v souvislosti s integrací obcí.

—km—

Bibliografie J. Schenka z oboru dějin hornictví (do roku 1981). Studie z dějin hornictví 13. Praha, Národní technické muzeum 1982, s. 40—51.

Celý třináctý svazek sborníku Studie z dějin hornictví je věnován 75. výročí narození prof. dr. mont. ing. Jiřího Schenka. Uvedená bibliografie obsahuje celkem 129 položek, mezi kterými jsou zastoupeny vedle prací obecně historických také studie s numismatickou a heraldickou tematikou. Pro informaci vyjímáme citace několika publikací a článků zaměřených na problematiku znaků našich starobylých i novodobých horních měst:

o hornické minulosti krušnohorských horních měst Krupky, Hory sv. Kateřiny, Hory sv. Šebestiána a Písečnice a jejich znacích a pečetích. Sborník severočeského muzea — Historia 6 — 1970. (Spoluautor Alois Přibyl).

Znaky českých horních měst vzniklých do 17. století a jejich obrazová znamení. Rozpravy Národního technického muzea v Praze, sv. 67, Praha 1976.

Horní města v Československu I. Příbram 1977.

Horní města v Československu II. Příbram 1980.

(Autor vydal v letech 1981 a 1982 další dva svazky. Všechny byly anotovány ve Zpravodaji č. 2—3/1981 a č. 2/1983.)

Horní města v Československu. Dva-

náct heraldických kreseb K. Dvořáka s průvodním slovem dr. J. Schenka. Malý diář Polytechny pro 6. mezinárodní výstavu „INVEX 80“, Brno 1980.

—km—

Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn 1458—1541. Schallaburg 8. 5.—1. 11. 1982. Katalog des Niederösterreichischen Landesmuseums, Neue Folge Nr. 118, Vídeň 1982, 768 s.

Pod názvem „Matyáš Korvín a renesance v Uhrách 1458—1541“ byla v loňském roce uspořádána rozsáhlá výstava na hradě Schallaburgu v Rakousku a v nedávné době byla přenesena do Budapešti. Mezi vystavujícími muzei, archivy a knihovnami z Maďarska, Rakouska, Československa, Polska, Jugoslávie, NSR a Francie jsou zastoupeny také instituce z našeho kraje — Státní vědecká knihovna v Olomouci a Státní oblastní archiv v Opavě.

Velmi kvalitní a po všech stránkách reprezentační katalog je dílem především maďarských a rakouských vědců. Jeho první část tvoří samostatné studie o osobě Matyáše Korvína, mezinárodním postavení Uherského království, renesančním umění v Uhrách, národní literatuře, humanismu atd. Vlastní katalog je rozdělen na 23 oddílů, které jsou za sebou řazeny chronologicky a tématicky, např. Počátky renesance, Rodina Hunyadiů. Humanismus a věda, Knižní malba a erbovní listiny, Jagellonci jako nástupci Matyáše, Uhry po bitvě u Moháče do r. 1541. Každému oddílu předchází kratší charakterizující úvod a pak následuje vlastní popis expozitů s připojenou bibliografií a v mnoha případech i s fotografickou dokumentací. V závěru přináší katalog seznam nejdůležitější literatury, rodokmeny uherských panujících rodin, chronologické tabulky, mapky a místní rejstřík. Zvláštní část tvoří 86 barevných fotografií v příloze.

Pro zájemce o heraldiku jsou zvláště cenné speciální kapitoly věnované výzdobě erbovních listin a náhrobní plastiky s heraldickými motivy. Katalog je přístupný v knihovně Státního oblastního archivu v Opavě.

—km—

Genealogie v rozhlasu

Každou sobotu večer vysílá Čs. rozhlasy na stanici Vltava oblíbený pořad „Třikrát šedesát, a to stereo“, v němž kromě hudebních zajímavostí, dramatizované četby na pokračování apod. se často objevují také rozhovory se zajímavými lidmi. Tak tomu bylo i v sobotu 19. února 1983, kdy část tohoto pořadu byla věnována genealogii. Nesla název, jak bylo v úvodu řečeno, „Zastavení nad pomocnou vědou historickou zvanou genealogie.“

Komentář, kterým byli posluchači uvedeni do problematiky genealogie — rodopisu, byl velmi citlivě a vhodně sestaven. I když byly pak další monology Františka Šírla a Ing. Viktora Gentnera určitě jen výřezem z rozsáhlejších interview, přesto v nich bylo obsaženo vše podstatné k propagaci genealogie a k vysvětlení dvou z největších bariér, na něž mohou narazit začínající zájemci o své předky.

František Šírl hovořil o zdánlivé nečitelnosti textů starých matrik psaných kurrentním písmem, které mnoho lidí odradí. Není to však nepřekonatelnou překážkou, protože toto písmo se lze velmi rychle naučit číst, zvláště když jsou pořádány odborné kursy pro zájemce. Ing. Gentner vysvětlil posluchačům, kdy se v našich zemích počínají věst matriční zápisy a upozornil na období třicetileté války, které zastaví většinu rodopisců.

Dále pak byl vyslár. rozhovor se jmenovcem kdysi slavného Jacopa Casanovy.

V závěru pořadu bylo sestavení vlastního rodokmenu nabídnuto posluchačům jako vhodný námět pro zbývajících pár zimních večerů s tím, že redakce se pokusí zprostředkovat radu a pomoc.

Velmi vhodně na tuto relaci o genealogii v témž pořadu navazoval rozhovor s dr. Miloslavou Knapovou, CSc., který byl vyslán v sobotu 5. března 1983. Dr. Knapová z Ústavu pro jazyk český ČSAV osvětlila posluchačům problematiku vzniku českých příjmení se zmínkou o možné záměně před uzákoněním stálých příjmení za Josefa II.

Domnívám se, že oba pořady velmi přispěly ke zvýšení zájmu o genealogii.

Vladimír Kejla

